

Peti dio

BORBE JANUAR - JUNI 1944.

OPŠTA SITUACIJA

Dvadesetčetvrtog decembra 1943. Crvena armija započinje novu ofanzivu i do marta 1944. izbija na granicu Rumunije. Istovremeno anglo-amerikanci vrše pripreme u južnoj Italiji za novu ofanzivu. O tim pripremanama njemačka vrhovna komanda oružane sile dobija redovno izvještaje od svoje obavještajne službe. Međutim, kada će i gdje početi pripremana ofanziva, njemački obavještajci nisu mogli doznati.

Nemajući podataka o daljim strategijskim planovima snaga anti-hitlerovske koalicije, njemačka vrhovna komanda zasniva svoje planove na pretpostavci da će najverovatnije anglo-američke snage uz sadejstvo jedinica NOV i POJ izvršiti desant na sjeverni i srednji dio istočne obale Jadranskog mora.

Njemačka vrhovna komanda potpuno tačno je procijenila ulogu i značaj NOV i POJ koja je već tada zimi 1944. sa 11 korpusa i preko 400.000 boraca bila najjača sila na Balkanu vezujući preko 1,200.000 neprijateljskih vojnika. Ona je kao takva bila sastavni dio snaga anti-hitlerovske koalicije i uključila se u strategijske planove saveznika za uništenje fašističke Njemačke.

Teritorija Jugoslavije za fašističku Njemačku bila je vrlo značajna ne samo iz vojnostrategijskih razloga, već isto toliko i više zbog njenog ogromnog rudnog i šumskog bogatstva, bogatstvo poljoprivrednim proizvodima toliko potrebno Njemačkoj za vođenje rata. Zato njemačka komanda Jugoistoka zimi 1944. po naređenju njemačke vrhovne komande oružane sile donosi tri glavna zadatka:

Prvi, nastojati i dalje uništiti vrhovno rukovodstvo NOP-a kojim će se nanijeti najveći udarac NOV i POJ, te u vezi s tim vršiti ubrzane detaljne pripreme.

Drugi, dijelom snaga braniti Balkan strategijskim pravcima, na prvom mjestu dolinu Une.

Treći, dijelom snaga obezbjeđiti eksploataciju prirodnog bogatstva Jugoslavije.

*

Štab 4. krajiške divizije zimi i u proljeće 1944. su sačinjavali: komandant Petar Vojnović, politički komesar Dmitar Bajalica od februara 1944. i zamjenik komandanta Vojo Todorović do 26. marta 1944, kada je postavljen za komandanta 39. krajiške divizije, a na njegovo mjesto je postavljen Uroš Bogunović-Roca.

KADROVSKE PROMJENE U 11. BRIGADI

Do kadrovskih promjena došlo je zimi i u proljeće 1944. i u 11. brigadi.

Politički komesar brigade Milan Vrhovac krajem januara 1944. upućen je na politički rad na teren. Na njegovo mjesto postavljen je Redžo Terzić.

Nakon svih promjena od formiranja brigade sastav rukovodoćeg kadra brigade na dan 29. februara 1944. bio je slijedeći:

Štab 11. kozaračke brigade: komandant Žarko Zgonjanin, politički komesar Redžo Terzić, zamjenik komandanta Mikan Marjanović, zamjenik političkog komesara Zivko Rodić, načelnik štaba Ljuban Crnobrnja, obavještajni oficir Mićo Obradović, intendant Marko Pejaković. Ljekar brigade dr Ivo Salek i referent saniteta Jovanka Bajić do aprila, a od aprila do kraja decembra 1944. Mileva Kusonić.

Štab 1. bataljona: komandant Branko Vignjević, politički komesar Smail Šerić, zamjenik komandanta Rade Batić i zamjenik političkog komesara Milorad Kovačević.

Komanda 1. čete 1. bataljona: komandir Stojan Subotić, politički komesar Ranko Ninkijević, zamjenik komandira Stojan Graonić i zamjenik političkog komesara Ljuban Zec.

Komanda 2. čete 1. bataljona: komandir Petar Misirača, politički komesar Spasoja Zlokapa, zamjenik komandira Mihajlo Janjetović i zamjenik političkog komesara Miloš Šurlan.

Komanda 3. čete 1. bataljona: komandir Gojko Gajić, politički komesar Slavko Mikulić, zamjenik komandira Veljko Babić i zamjenik političkog komesara Ljuban Stupar.

Štab 2. bataljona: komandant Branko Popović, politički komesar Slavko Havić, zamjenik komandanta Mirko Bašić i zamjenik političkog komesara Mirko Predojević.

Komanda 1. čete 2. bataljona: komandir Miloš Kasašić, politički komesar Milivoje Veselinović, zamjenik komandira Uroš Stojaković i zamjenik političkog komesara Blagoje Miodrag.

Komanda 2. čete 2. bataljona: komandir Lazo Predojević, politički komesar Gojko Vujičić, zamjenik komandira Miilvoje Popovič i zamjenik političkog komesara Ostoja Tubin.

Komanda 3. čete 2. bataljona: komandir Lazar Skorić, politički komesar Trivun Latinović, zamjenik komandira Boško Đurić i zamjenik političkog komesara Stojan Stojnić.

Stab 3. bataljona: komandant Đuro Milinović, politički komesar Milan Kalinić, zamjenik komandanta Rajko Gavrilović i zamjenik političkog komesara Jovica Kos.

Komanda 1. čete 3. bataljona: komandir Lazo Popovič, politički komesar Milan Subotić, zamjenik komandira Mile Pucar i zamjenik političkog komesara Mirko Krnjajić.

Komanda 2. čete 3. bataljona: komandir Vid Sladojević, politički komesar Stojan Dojčinović, zamjenik komandira Branko Španović i zamjenik političkog komesara Gligo Stojaković.

Komanda 3. čete 3. bataljona: komandir Miloš Kondić, politički komesar Milan Bošnjak, zamjenik komandira Vaskrsije Zrnić i zamjenik političkog komesara Simo Resan.

Stab 4. bataljona: komandant Trivun Pralica, politički komesar Rajko Kukolj, zamjenik političkog komesara Duka Trninić i zamjenik komandanta Dušan Obradović.

Komanda 1. čete 4. bataljona: komandir Mirko Djelajac, politički komesar Mirko Tomić, zamjenik komandira Miloš Remetić i zamjenik političkog komesara Mićo Latinović.

Komanda 2. čete 4. bataljona: komandir Mirko Jovanić, politički komesar Muhamed Đeldum, zamjenik ko-

mandira Milan Pilipović i zamjenik političkog komesara Anton Milinković.

Komanda 3. čete 4. bataljona: komandir Rade Meded, politički komesar Bogdan Šmitran, zamjenik komandira Nikola Ćuk i zamjenik političkog komesara Dušan Raičević.

Tehnička četa brigade: komandir Vinko Menart, politički komesar Svetislav Radakov, zamjenik komandira Radoje Čađo i zamjenik političkog komesara Jovan Škrbić.²¹⁴

Na prijedlog štaba brigade, štab 4. divizije svojom naredbom izvršio je kadrovske promjene u sastavu štabova bataljona i Gradiško-ljevčanskog NOP odreda 11. marta: za komandanta 1. bataljona postavljen je Mirko Bašić, za zamjenika političkog komesara 1. bataljona Slavko Mikulić, za zamjenika komandanta 2. bataljona postavljen je Đuro Vučenović do tada komandant Gradiško-ljevčanskog odreda. Za komandanta Gradiško-ljevčanskog odreda postavljen je Rajko Gavrilović. Za političkog komesara odreda postavljen je Milorad Kovačević.²¹⁵

Štab 4. divizije razmatrajući kadrovske potrebe u vezi sa planom daljeg vojno-stručnog, političkog i kulturno-prosvjetnog uzdizanja boračkog i rukovodećeg sastava divizije, kao i daljeg organizacionog i formacijskog jačanja svih jedinica divizije kao cjeline, na osnovu izvještaja štaba 11. brigade naredio je krajem marta 1944. da se u štab divizije upute slijedeće drugarice i drugovi: Milka Trubarac, Anđa Tubin, Ranko Ninkijević, Svetislav Radakov. inženjer i Drago Karasijević. U ljeto Drago Karasijević je postavljen za političkog komesara podoficirske škole divizije.²¹⁶

²⁴ AVII k. 460-A rg. br. 22/1—8.

²⁵ AVII k. 760-A rg. br. 11/5.

²⁶ AVII k. 776-A rg. br. 11/5.

Drugog maja 1944. na mjesto Miće Obradovića za obaveštajnog oficira 11. brigade je postavljen Zdravko Cupović, a za njegovog pomoćnika Dušan Babić.²¹⁷

Krajem maja 1944. 11. brigada je uputila u štab divizije kompletnu komandu zaštitne čete divizije sastava: komandir Stojan Subotić, politički komesar Trivun Latinović, zamjenik komandira čete Dušan Kotur, zamjenik političkog komesara Ostoja Tubin i politički delegat vođa Cornenki Vlado.²¹⁸

Štab 4. krajiške NOU divizije na osnovu izvještaja štaba 11. brigade uočio je da brigada ima veliki broj iskusnih i provjerenih boraca od kojih je svaki drugi bio član KPJ ili SKOJ-a. Odlučio je da postepeno povlači te kadrove u specijalne jedinice pri štabu divizije, odnosno da ih upućuje na razne kurseve i školuje te pripremi za rukovodeće dužnosti.

Po tom osnovu, brigada je za zaštitnu četvu divizije uputila 41 borca, 20 boraca za artiljerijske jedinice i 10 boraca za inženjerske jedinice.²¹⁹

Kao što se vidi 11. brigada je zaista bila neiscrpan izvor kadrova ne samo oficirskih, već i podoficirskih.

U prilog tome govori prijedlog za unapređenje komandira odeljenja u podoficirske činove:

1. Zrnić L. Gojko, rođen 1924. u Piskavice, po zanimanju težak, u NOV-u od 24. 12. 1941. na dužnosti desetera, predlaže se u čin starijeg vodnika.

2. Prpoš L. Rade, 1914, Omarska, težak, 21. 6. 1943, desetar — stariji vodnik.

3. Golubović S. Dušan, 1924, Zecovi, težak, 15. 10. 1941, desetar — stariji vodnik.

4. Zdjelar 2. Mladen, 1922, Prijedor, težak, 19. 9. 1943. borac — mlađi vodnik.

5. Kos I. Savo, 1915, Lamovita, težak, 10. 11. 1943. borac — mlađi vodnik.

²¹⁷ AVII k. 460-A rg. br. 7/1—11.

²¹⁸ AVII k. 776-A rg. br. 26/4.

²¹⁹ AVII k. 776-A rg. br. 6/15.

6. Samardžija L. Desa, 1925, Draksenić, težak, 20. 1. 1942, borac — mlađi vodnik.
7. Zivković M. Dušan, 1922, Široka Rijeka, strojobravar, 8. 8. 1941, borac — stariji vodnik.
8. Lajić M. Milan, 1912, Lamovita, težak, 10. 6. 1913, borac — vodnik.
9. Lukić M. Niko, 1919, Omarska, težak, 28. 8. 1941, desetar — stariji vodnik.
10. Babić S. Dragutin, 1916, Bos. Gradiška, težak, 15. 2. 1943, desetar — vodnik.
11. Stevan P. Golub, 1911, Bos. Gradiška, težak, 20. 9. 1941, desetar — stariji vodnik.
12. Stijak K. Vlado, 1916, Lepenica, težak, 12. 5. 1943, borac — mlađi vodnik.
13. Zeželj S. Branko, 1921, Prijedor, težak, 5. 5. 1942, desetar — vodnik.
14. Čekić M. Milan, 1923, Banjaluka, težak, 12. 9. 1943, desetar — stariji vodnik.
15. Jović S. Stanko, 1924, Bos. Gradiška, težak, 10. 2. 1912, bolničar — stariji vodnik.
16. Đudić I. Vaskrsija, 1915, Prijedor, težak, 10. 6. 1943, kurir — mlađi vodnik.
17. Radulj N. Košta, 1914, Prijedor, težak, 16. 6. 1943, kurir — mlađi vodnik.
18. Grujić R. Stanko, 1926, Prijedor, težak, 20. 3. 1942, kurir — mlađi vodnik.
19. Gubić T. Milan, 1926, Prijedor, đak, 22. 6. 1943, pisar — vodnik.
20. Pecelj Đ. Đurađ, 1925, težak, 10. 4. 1943, borac — mlađi vodnik.
21. Anđić R. Novak, 1921, Prijedor, težak, 12. 10. 1943, desetar — stariji vodnik.
22. Begović P. Mile, 1911, Omarska, težak, 26. 12. 1943, desetar — stariji vodnik.
23. Jokić J. Dušan, 1924, Omarska, težak, 7. 4. 1942, borac — stariji vodnik.
24. Novak J. Zvonko, 1921, Ključ, radnik, 4. 11. 1943, borac — stariji vodnik.
25. Kukić N. Radovan, 1924, Omarska, težak, 14. 6. 1942, borac — stariji vodnik.
26. Krecelj P. Ostoja, 1921, Prijedor, težak, 5. 5. 1942, borac — stariji vodnik.
27. Đurđević V. Luka, 1924, Omarska, težak, 6. 5. 1942, borac — stariji vodnik.
28. Knežević S. Vuka, 1924, Bos. Gradiška, težak, 27. 7. 1942, četna bolničarka — st. vodnik.
29. Kondić S. Cvijo, 1912, Slabinje, težak, 10. 5. 1942, zamjenik intendanta 1. bataljona — st. vodnik.
30. Kolundžija S. Mladen, 1912, G. Vodičevo, težak, 17. 7. 1941, ekonom u 1. bataljonu — stariji vodnik.

31. Zgowjan P. Mirko, 1912, V. Zuljevica, radnik, 29. 9. 1942, četni ekonom 1. bataljona — st. vodnik.
32. Marjanović J. Đuro, 1915, Oštra Luka, trg. pomoćnik, 17. 12. 1942, ekonom u 1. bataljonu — vodnik.
33. Ranković S. Milan, 1917, Cerovljani, trgovac, 17. 3. 1943, zamj. intendanta 4. bataljona — vodnik.
34. Janković S. Mladen, 1912, Cerovica, težak, 15. 5. 1942, čet. ekonom u 1. bataljonu — vodnik.
35. Zrnić N. Mirko, 1911, Babić, radnik, 5. 10. 1941, čet. ekonom u 4. bataljonu — vodnik.
36. Jelisavac M. Dušan, 1910, Grmušani, radnik, 8. 10. 1941, čet. ekonom u 4. bataljonu — st. vodnik.
37. Tomaš N. Dušan, 1911, Brekinja, težak, 13. 10. 1943, čet. ekonom 4. bataljona — ml. vodnik.
38. Trmošljanin I., 1913, Slabinja, težak, 28. 7. 1941, ekonom čete za vezu — vodnik.
39. Slepac S. Pero, 1896, Čitluk, radnik, 1. 10. 1941, čet. ekonom — st. vodnik.
40. Gvozden S. Đorđe, 1921, Laminci, radnik, 16. 1. 1943, zamj. int. 2. bataljona — vodnik.
41. Popović N. Milorad, 1924, Motike, trg. pomoćnik, 5. 3. 1943, čet. ekonom 2. bataljona — desetar.
42. Sadžak M. Jovo, 1910, Strigova, težak, 20. 10. 1941, čet. ekonom 2. bataljona — st. vodnik.
43. Gnjatović Đ. Stojan, 1920, Orlovci, težak, 15. 2. 1942, čet. ekonom 2. bataljona — st. vodnik.
44. Milaković S. Milorad 1920, Grbavci, radnik, 21. 11. 1941, zamj. int. 3. bataljona — st. vodnik.
45. Gajić Dragutin, 1919, Trebovljani, težak, 8. 5. 1942, čet. ekonom 3. bataljona — vodnik.
46. Stanić Miloš, 1909, Klekovci, težak, 20. 12. 1941, četni ekonom 3. bataljona — zastavnik.
47. Jerić Stojan, 1906, Suvaja, težak, 11. 1. 1942, čet. ekonom 3. bataljona — st. vodnik.
48. Sević Rajko, 1920, Zujevica, težak, 10. 4. 1942, ekonom u štabu brigade — st. vodnik.
49. Balaban T. Dmitar, 1914, Slabinja, težak, 10. 10. 1941, referent saniteta 1. bataljona — zastavnik.
50. Balaban J. Bosiljka, 1922, Glamoč, đak, 16. 6. 1942, zam. ref. saniteta 1. bataljona — vodnik.
51. Gajić O. Jovan, 1919, Bos. Novi, težak, 28. 7. 1941, čet. bolničar 1. bataljona — desetar.
52. Keča O. Stoja, 1923, Slabinja, domaćica, 14. 9. 1943, vod. bolničarka — desetar.
53. Damjanović D. Nada, 1926, Bos. Novi, domaćica, 10. 9. 1943, vod. bolničarka — desetar.
54. Mihalić O. Luka, 1909, Bos. Novi, težak, 1. 3. 1942, čet. bolničar — ml. vodnik.
55. Bera I. Milka, 1927, Bos. Novi, domaćica, 16. 8. 1943, vod. ni bolničar — desetar.

56. Bosiočić M. Vukosava, 1925, Pobrđani, domaćica, 3. 5. 1943, čet. bolničar — mladi vodnik.
57. Janjetović M. Dragan, 1918, Bos. Novi, težak, 2. 1. 1942, vod. bolničar — mladi vodnik.
58. Kusonić Đ. Mileva, 1922, Prijedor, domaćica, 25. 10. 1941, ref. saniteta 2. bataljona — st. vodnik.
59. Miodrag N. Milica, 1921, Prijedor, domaćica, 15. 8. 1943, vodna bolničarka — desetar.
60. Batajić M. Milka, 1922, Bos. Dubica, domaćica, 15. 1. 1943, vodna bolničarka — desetar.
61. Tubin M. Stana, 1914, Prijedor, domaćica, 10. 7. 1942, vodna bolničarka — desetar.
62. Jonić S. Stanko, 1924, Bos. Gradiška, težak, 26. 2. 1943, vodni bolničar — desetar.
63. Batajić Đ. Jelena, 1924, Bos. Dubica, domaćica, 1. 7. 1942, četna bolničarka — ml. vodnik.
64. Novaković Milja, 1923, Bos. Gradiška, domaćica, 1942, referent saniteta 3. bataljona — st. vodnik.
65. Bjelajac Dara, 1924, Bos. Gradiška, đak, 23. 12. 1941, zamjenik ref. saniteta 3. bataljona — st. vodnik.
66. Dimić Koviljka, 1924, Bos. Dubica, domaćica, 1942, četna bolničarka — desetar.
67. Brkić Stojanka, 1924, Bos. Gradiška, domaćica, 3. 5. 1942, četna bolničarka — desetar.
68. Kučuk Vuka, 1923, Turjak, domaćica, 20. 12. 1942, vodna bolničarka — desetar.
69. Lončar Jovanka, 1925, Bos. Dubica, domaćica, 28. 1. 1942, četna bolničarka — ml. vodnik.
70. Zmijanjac Jovanka, 1924, Bos. Dubica, domaćica, 14. 7. 43, vodna bolničarka — desetar.
71. Repajić Olga, 1926, Bos. Dubica, domaćica, 7. 1. 1942, četna bolničarka — ml. vodnik.
72. Vujičić Anka, 1920, Bos. Gradiška, domaćica, 12. 3. 1943, vodna bolničarka — desetar.
73. Ljoljić Gospava 1920, Bos. Gradiška, domaćica, 12. 8. 1943, vodna bolničarka — desetar.
74. Đaković Cvijo, 1914, Bos. Kostajnica, težak, 15. 6. 1942, ref. saniteta 4. bataljona — st. vodnik.
75. Dragaš S. Radosava, 1921, Bos. Dubica, krojač, 7. 1. 1942, zamj. ref. saniteta 4. bataljona — vodnik.
76. Savić B. Zagorka, 1925, Bos. Gradiška, domaćica, 9. 10. 1941, četna bolničarka — vodnik.
77. Jagodić Danica, 1926, Bos. Gradiška, domaćica, 27. 7. 1943, vodna bolničarka — desetar.
78. Novaković M. Zora, 1926, Bos. Gradiška, domaćica, 13. 9. 1942, vodna bolničarka — desetar.
79. Vujanović P. Stana, 1926, Bos. Novi, domaćica, 10. 6. 1943, četna bolničarka — desetar.
80. Alavauk P. Dragica, 1924, Bos. Dubica, domaćica, 10. 8. 1942, vodna bolničarka — desetar.

81. Vukosavac Đ. Mileva, 1925, Bos. Novi, domaćica, 23. 5. 1942, vodna bolničarka — desetar.
82. Starčević M. Dragica, 1924, Bos. Dubica, domaćica, 9. 1. 1942, četna bolničarka — ml. vodnik
83. Cerovac P. Stojanka, 1925, Bos. Gradiška, domaćica, 10. 7. 1943, vodna bolničarka — desetar.
84. Raković M. Danica, 1926, Bos. Gradiška, domaćica, vodna bolničarka — desetar.
85. Banjac Zora 1925, Bos. Dubica, domaćica, avg. 1942, bolničarka u štabu brigade — desetar.
86. Kostić J. Rade, 1917, Bos. Novi, težak, 10. 12. 1941, higijeničar u štabu brigade — st. vodnik.
87. Berić V. Mlado, 1913, Omarska, težak, 27. 9. 1943, desetar — st. vodnik.
88. Ljiljak M. Dušan, 1923, Bos. Novi, težak, 15. 10. 1942, destar — stariji vodnik.
89. Banjac O. Mirko, 1913, Strigova, težak, 18. 7. 1942, desetar — stariji vodnik.
90. Janjetović Mirko, 1924, Svodna, težak, 13. 3. 1942, desetar — stariji vodnik.
91. Vignjević Stojna, 1920, Jablanica, domaćica, 14. 7. 1942, četna bolničarka — stariji vodnik.
92. Gajić M. Jovo, 1910, Grabašnica, težak, 28. 8. 1941, četni bolničar — stariji vodnik.
93. Bundalo Mirko, Strigova.
94. Balaban Boško, 1925, Jutrogušta, težak, 10. 7. 1942, borac — vodnik.
95. Mašala Dragan, 1926, Devetaci, težak, 4. 11. 1942, borac — mlađi vodnik.
96. Đurić Ljuban, 1925, Vodičevo, težak 14. 6. 1943, borac — mlađi vodnik.
97. Stijak Ilija, 1925, Petrinja, težak, 10. 1. 1942, desetar — mlađi vodnik.
98. Hodžić Izet, 1914, Ljubija, brico, 15. 7. 1943, borac — mlađi vodnik.
99. Golić Mujo, 1921 Kostajnica, radnik, 9. 9. 1943, borac — mlađi vodnik.
100. Đurđević Radoja, 1914, Omarska, težak, 27. 9. 1943, borac — mlađi vodnik.
101. Graonić Stojan, 1920, Petkovac, radnik, desetar — stariji vodnik.
102. Cecik S. Rade, 1923, Slatina, težak, 1. 7. 1942, desetar — stariji vodnik.
103. Zlojutro Mirko, 1921, Bistrica, težak, 10. 5. 1942, desetar — vodnik.
104. Vrsajko Stevo, 1913, Hrv. Dubica, težak, 10. 10. 1942, desetar — vodnik.
105. Pavić Slavko, 1921, Karajzovci, težak, 10. 12. 1942, desetar — vodnik.
106. Bakić V. Vojin, 1923, Meduvođe, težak, 1. 6. 1942, desetar — vodnik.

107. Baltić Đoko, 1924, Orlovci, težak, 15. 4. 1942, desetar — vodnik.
108. Balta Dušan 1921, Gravište.
109. Pejić Milutin, 1925, Lamovita, težak, 24. 4. 1942, desetar — vodnik.
110. Jović Simeon, 1922, Severovci, težak 1. 3. 1943, desetar — mlađi vodnik.
111. Dmitrašinić Bogdan, 1920, Petkovac, težak, 18. 6. 1943, borac — mlađi vodnik.
112. Zgonjanin Cvijo, 1922, Ahmetovci, težak, 10. 11. 1942, borac — mlađi vodnik.
113. Soldat Jovo 1921, Trgovište, težak, 15. 6. 1942, desetar — vodnik.
114. Miletić Zivko, 1920, Vojskovac, težak, 11. 8. 1942, kurir — stariji vodnik.
115. Soldat Nikola, 1925, Jelićka, težak, 11. 8. 1942, borac — stariji vodnik.
116. Lajšić Petar, 1920, Blagaj, težak (nečitko), ml. vodnik.
117. Sladojević Rajko, 1922, Troševi, trg. pomoćnik, 7. 5. 1943, destar — mlađi vodnik.
118. Aćimović Mičo, 1906, Dvorište, težak, 22. 8. 1941, destar — stariji vodnik.
119. Brdar Slavko, 1920, Dragotinja, radnik, 5. 5. 1942, desetar — vodnik.
120. Arsenić Dragutin, 1922, Johova, težak, 1941, desetar — stariji vodnik.
121. Đaković Milan, 1923, Dragotinja, težak, 20. 6. 1942, desetar — vodnik.
122. Muharem Mirko, 1920, Mrakodol, težak, 20. 9. 1942, borac — mlađi vodnik.
123. Kondić Slavko, 1910, Slatina, težak, 20. 1. 1942, borac — mlađi vodnik.
124. Srdić Sreten, 1910, Orlovci, težak (nečitko), vodnik.
125. Slepčević Luka, 1921, Turjak, težak, 15. 12. 1941, desetar — stariji vodnik.
126. Eškić Smail, 1916, Bos. Petrovac, činovnik, 9. 8. 1943, pisar u bataljonu — stariji vodnik.
127. Nezirović Muhamed, 1906, Cela, fotograf, 20. 1. 1942, telefonista — stariji vodnik.
128. Despotović Milan, 1921, Busnovi, težak, 23. 5. 1942, borac — vodnik.
129. Stojnić Milan, 1917, Petrov Gaj, obućar, 1. 6. 1942, borac — vodnik.
130. Simonović Todor, 1913, Kovačica, težak, 1. 6. 1943, borac — mlađi vodnik.
131. Stojanović Zivko, 1913, Kovačica, težak, 1. 6. 1943, borac — mlađi vodnik.
132. Kukić Radovan, 1924, Bistrica, težak, (nečitko), borac — mlađi vodnik.

133. Majer Stjepan, 1916, Foča, težak, 22. 9. 1943, borac — mladi vodnik.
134. Kosović Ljubomir, 1924, Podgradci, težak, 17. 4. 1942, borac — vodnik.
135. Novaković Ostoja, 1924, Garevci, težak, 11. 4. 1943. •desetar — vodnik.
136. Lukić L. Ostoja, 1925, Petrov Gaj, težak, 6. 5. 1943, borac — mladi vodnik.
137. Sekulić J. Ostoja, 1917, Omarska, težak, 15. 4. 1942, •destar — stariji vodnik.
138. Golub Stevan, 1911, Bistrica, težak, 20. 11. 1941, borac — vodnik.
139. Zrnić Đorđe, 1923, Piskavica, težak, 28. 4. 1942, desetar — vodnik.
140. Seker Dragan, 1924, Kalenderi, težak (nečitko), vodnik.
141. Zivković Dušan, 1922, Rijeka, mehaničar, 15. 9. 1941, borac — vodnik.
142. Zrnić Gojko, 1924, Piskavica, težak, 13. 7. 1941. borac — vodnik.
143. Kovačević Sretko, 1923, Božići, težak, 15. 3. 1942, borac — vodnik.
144. Vasiljević Đoko, 1926, Prijedor, težak, 17. 6. 1942, borac — vodnik.
145. Gajić Rade, 1920, Balta Jaruge, težak, 10. 4. 1942, desetar — vodnik.
146. Savić Dušan, 1924, Busnovi, težak, 13. 2. 1942, desetar — vodnik.
147. Corić Sretko 1924, Prijedor, težak, 4. 5. 1942, desetar — vodnik.
148. Popović Dušan, 1924, Cela, težak, 20. 5. 1942, desetar — vodnik.
149. Savić Milan, 1924, Tomašice, težak, 10. 4. 1942, borac — mladi vodnik.
150. Marjanović Đuro, 1915, Oštra Luka, trg. pomoćnik, 20. 12. 1942, četni ekonom — stariji vodnik.
151. Starčević Ljuban, 1921, Bos. Novi, težak, 5. 3. 1942, borac — vodnik.
152. Vujanović Ljuban, 1912, Slabinja, težak, 5. 3. 1942, čet. bolničar — stariji vodnik.
153. Maleš Mikan, 1909, Kalenderi, težak, 8. 4. 1942, borac — mladi vodnik.
154. Tubin Teodor, 1919, Ušivac, težak, 14. 10. 1942, borac — mladi vodnik.
155. Stojnić Vaso, 1923, Pobrđani, težak, 4. 8. 1942, borac — mladi vodnik.
156. Surlan Dragan, 1922, Devetaci, težak, 10. 5. 1942, borac — mladi vodnik.
157. Kreča Mirko, 1912, Bos. Novi, težak, 18. 4. 1942, borac — mladi vodnik.

138. Đenadija Ljuban, 1923, Mrakodol, težak, 10. 2. 1942, niš. puškomitraljesca — mladi vodnik.
159. Misirača Mladen, 1922, Zuljevica, težak, 7. 10. 1942, desetar — stariji vodnik.
160. Kondić Cvijo, 1909, Slabinja, težak, 2. 4. 1942, borac — vodnik.
161. Kukavica Mladen 1916, Bos. Novi, težak, 11. 10. 1941, desetar — stariji vodnik.
162. Vukić Anka, 1924, Gradina, domaćica, 27. 2. 1942, borac — stariji vodnik.
163. Muhić Zaim, 1916, Cazin, težak, 9. 5. 1943, borac — mladi vodnik.
164. Samac Petar 1918, Bos. Kostajnica, težak, 2. 10. 1941, borac — vodnik.
165. Ugren Mičo, 1914, Strigova, težak, 1. 2. 1942, nišandžija teš. mitraljeza — vodnik.
166. Marin Sretko, 1924, Čitluk, težak, 6. 8. 1942, desetar — vodnik.
167. Rodić Vojislav, 1903, Strigova, težak, 8. 10. 1942, desetar — vodnik.
168. Marin Milan 1922, Čitluk, težak, 3. 8. 1942, borac — mladi vodnik.
169. Radojčić Dušan, 1908, Slabinje, težak, 18. 6. 1943, čet. ekonom — mladi vodnik.
170. Jagodić Danica, 1926, Bos. Gradiška, domaćica, 12. 7. 1943, četna bolničarka — vodnik.
171. Marjanović Rosa, 1927, Bačvani, domaćica 12. 7. 1943, vodna bolničarka — mladi vodnik.
172. Damjanović Nada, 1926, Ravnice, domaćica, 10. 8. 1943, vodna bolničarka — mladi vodnik.
173. Miljanović Nevenka, 1926, Romanovci, domaćica, 27. 12. 1943, vodna bolničarka — mladi vodnik.
174. Bera Milka, 1926, Bos. Novi, domaćica, 20. 7. 1943, vodna bolničarka — mladi vodnik.
175. Vljinić Milka, 1927, Draksenić, domaćica, 2. 12. 1942, vodna bolničarka — mladi vodnik.
176. Rodić Mikan, 1924, Jutrogušta, težak, 13. 11. 1941, borac — stariji vodnik.
177. Ristić Jovo 1923, Vilusi, težak, 9. 12. 1942, desetar — vodnik.
178. Babić Đuro, 1919, Bijukovac, težak, 20. 9. 1942, desetar — stariji vodnik.
179. Palija Rajko, 1913, Slabinja, težak, 15. 10. 1941, desetar — stariji vodnik.
180. Banović Nikola, 1923, Bos. Gradiška, težak, 27. 12. 1943, borac — mladi vodnik.
181. Obić Alija, 1924, Bos. Gradiška, težak, 6. 6. 1943, borac — mladi vodnik.
182. Babić Miloš, 1921, Bos. Gradiška, težak, 7. 9. 1943, borac — mladi vodnik.

183. Đukić Dušan, 1923, Bos. Gradiška, težak, 5. 5. 1943, borac — mlađi vodnik.
184. Svraka Ilija, 1922, Bos. Gradiška, težak, 17. 9. 1943, borac — mlađi vodnik.
185. Batajić Ranko, 1917, Međeđa, težak, 22. 2. 1942, borac — mlađi vodnik.
186. Zarić Redžo, 1920, Kozarac, mesar, 15. 7. 1943, borac — mlađi vodnik.
187. Nenadić Stanko, 1921, Bos. Gradiška, težak, 10. 6. 1942, borac — mlađi vodnik.
188. Mijatović Ljubo, 1920, Piskavica, težak, 10. 4. 1942, desetar — vodnik.
189. Grbović Ljubo, 1923, Bo. Gradiška, težak, 30. 10. 1942, nišandžija puškomitraljeza — vodnik.
190. Mirjanić Miko, 1923, Bakinci, težak, 15. 7. 1943, nišandžija puškomitraljeza — vodnik.
191. Cosić Zivko, 1923, Ivankovci, mesar, 13. 9. 1943, desetar — vodnik.
192. Smitran Desimir, 1925, Turjak, težak, 10. 1. 1943, borac — mlađi vodnik.
193. Dimić Koviljka, 1925, Pucari, domaćica, 10. 9. 1942, četni bolničar — vodnik.
194. Mitrović Dušan, 1923, Bos. Gradiška, težak, 21. 1. 1943, desetar — vodnik.
195. Kesar Nikola, 1913, Bos. Gradiška, težak, 23. 9. 1943, borac — mlađi vodnik.
196. Kelečević Vico, 1921, Bos. Gradiška, težak, 23. 4. 1943, borac — mlađi vodnik.
197. Vehalagić Hazim, 1922, Banjaluka, trg. pom. 10. 7. 1943, borac — mlađi vodnik.
198. Kovačević Sulejman, 1920, Banjaluka, berber, 18. 9. 1943, borac — mlađi vodnik.
199. Lajić Stanko, 1921, Bitrica, težak, 12. 11. 1942, desetar — stariji vodnik.
200. Kučuk Vuka, 1924, Kijevci, domaćica, 1. 1. 1942, četna bolničarka — stariji vodnik.
201. Ličanin Đuja, 1923, Slabinja, domaćica, 27. 4. 1943, borac — mlađi vodnik.
202. Curin Dušan, 1912, Bos. Dubica, radnik, 22. 5. 1943, borac — mlađi vodnik.
203. Brlijić Ivica, 1923, Kutina, radnik, 20. 11. 1943, desetar — vodnik.
204. Jurišić Gojko, 1916, Sremska Mitrovica, radnik, 10. 7. 1943, četni ekonom — vodnik.
205. Dmitrović Mirko, 1920, Bos. Gradiška, težak, 10. 2. 1943, desetar — vodnik.
206. Tutkman Ivan, 1922, Popovača, težak, 18. 4. 1943, borac — mlađi vodnik.
207. Raca Mihailo, 1917, Mrčevci, težak, 20. 8. 1943, desetar — vodnik.

208. Dejanović Pero, 1923, Mrčevci, težak, 20. 8. 1943, borac — mlađi vodnik.
209. Kelečević Milan, 1923, Seferovci, trg. pomoćnik, 20. 8. 1943, borac — mlađi vodnik.
210. Barašanin Teodor, 1923, Laminci, težak, 17. 3. 1942, borac — mlađi vodnik.
211. Vujičić Anka, 1926, Vojskova, domaćica, 10. 10. 1942, vodna bolničarka — vodnik.
212. Gojić Zivko, 1927, Bos. Gradiška, težak, 20. 8. 1943, vodni bolničar — mlađi vodnik.
213. Prlja Koviljča, 1921, Banjaluka, domaćica, 25. 9. 1943, vodni bolničar — mlađi vodnik.
214. Gajić Dragutin, 1919, Bos. Gradiška, težak, 20. 7. 1943, četni ekonom — mlađi vodnik.
215. Kotur Milutin, 1921, Jablanica, težak, 10. 5. 1943, desetar — mlađi vodnik.
216. Stakić Jovo, 1909, Bo. Dubica, težak, 12. 4. 1943, desetar — mlađi vodnik.
217. Miljević Milan, 1911, Mrčevci, službenik, 10. 5. 1943, desetar — mlađi vodnik.
218. Zgonjan Cvijo, 1922, Ahmetovci, težak, 6. 3. 1942, desetar — vodnik.
219. Vukelja Pero, 1919, Johova, težak, 28. 8. 1941, desetar — stariji vodnik.
220. Aleksić Boško, 1921, Seferovci, težak, 3. 10. 1943, desetar — mlađi vodnik.
221. Triyunović Đorđo, 1919, Bos. Novi, težak, 27. 6. 1942, desetar — stariji vodnik.
222. Alagić Mehmed, 1919, Banjaluka, đak, 27. 7. 1943, desetar — mlađi vodnik.
223. Tomić Ante, 1920, Petrinja, težak, 9. 9. 1943, desetar — mlađi vodnik.
224. Vračar Košta, 1912, Prijedor, težak, 20. 9. 1943, borac — mlađi vodnik.
225. Paspalj D Mitar, 1921, Bistrica, radnik, 3. 11. 1943, borac — mlađi vodnik.
226. Latacki Ivan, 1921, Prijedor, radnik, 9. 9. 1943, borac — mlađi vodnik.
227. Bajić Stevo, 1924, Bos. Gradiška, težak, 15. 7. 1943, borac — mlađi vodnik.
228. Borojević Rajko, 1914, Bos. Gradiška, težak, 1. 8. 1943, desetar — mlađi vodnik.
229. Meded Velimir, 1921, Vojskova, težak, 2. 6. 1942, desetar — vodnik.
230. Grandić Zivko, 1925, Vilusi, đak, 15. 7. 1943, borac — mlađi vodnik.
231. Jović Simeon, 1923, Seferovci, težak, 10. 3. 1943, borac — mlađi vodnik.
232. Đukić Zivko, 1919, Vilusi, težak, 10. 6. 1943, borac — mlađi vodnik.

233. Baštinac Branko, 1918, Mašići, težak, 13. 8. 1943. borac — mlađi vodnik.
234. Pejić Milutin, 1925, Lamovita, težak, 24. 4. 1942, desetar — vodnik.
235. Turudija Dmitar, 1921, Dragotinja, težak, 25. 3. 1942, nišandžija puškomitraljeza — vodnik.
236. Dedić Ahmet, 1918, Bos. Gradiška, radnik, 1. 9. 1943, borac — vodnik.
237. Kućera Josip, 1914, Varaždin, radnik, 20. 9. 1943, borac — vodnik.
238. Borković Ljubica, 1925, Turjak, domaćica, 12. 7. 1943, četna bolničarka — vodnik.
239. Soldat Ostoja, 1925, Jelička, težak, 15. 9. 1942, desetar — stariji vodnik.
240. Gojić Rajko, 1924, Vitosavci, težak, 12. 5. 1942, desetar — stariji vodnik.
241. Bilbija Ljubo, 1915, Prijedor, težak, 12. 1. 1942, desetar — stariji vodnik.
242. Crnogorac Dragoja, 1921 Garevci, težak. 15. 2. 1942, desetar — stariji vodnik.
243. Vujišić Jovan, 1922, Bos. Gradiška, težak. 10. (i. 1943, desetar — vodnik.
244. Ivaštanin Gojko, 1923, Lamovita, težak, 15. 2. 1943, bombaš — mlađi vodnik.
245. Lajšić Petar, 1920, Bos. Novi, težak, 15. 2. 1942, desetar — vodnik.
246. Babić Rajko, 1927, Svodna, težak, 23. 5. 1942, desetar — vodnik.
247. Trivunović Tomo, 1922, Lamovita, težak. 23. 5. 1942, desetar — vodnik.
248. Oljača Stana, 1922, Prijedor, radnik, 5. 8. 1943, nišandžija teškog mitraljeza — vodnik.
249. Bobek Tomo, 1919, Varaždin, težak, 19. 11. 1943, nišandžija teškog mitraljeza — vodnik.
250. Gašpert Dragee, 1921, Zagreb, težak, 12. 12. 1943, nišandžija teškog mitraljeza — vodnik.
251. Grabovica Milutin, 1922, Bistrica, težak, 14. 4. 1942, borac — vodnik.
252. Berić Branko, 1915, Lamovita, težak, 14. 7. 1942, nišandžija teškog mitraljeza — vodnik.
253. Jandrić Mile, 1928, Strigova, težak. 20. 10. 1943. desetar — vodnik.
254. Vujičić Jovan, 1922, Karajzovci, trg. pomoćnik, 1. 8. 1943, desetar — mlađi vodnik.
255. Grgić Milan, 1925, Vilusi, težak, 7. 7. 1943, kurir — mlađi vodnik.
256. Suškola Rajko, 1925, Čadavica, težak. 28. 3. 1941, desetar — stariji vodnik.
257. Grujičić Rajko, 1924, Vilusi, težak, 7. 7. 1943, borac — mlađi vodnik.

258. Košpić Dragutin, 1924, Mrčevci, težak, 12. 6. 1943, kurir — mlađi vodnik.
259. Borković Rade, 1929, Bos. Gradiška, težak, 23. 1. 1943, borac — mlađi vodnik.
260. Brdar Slavko, 1924, Dragotinja, težak, 20. 9. 1942, borac — vodnik.
261. Mršić Nikola, 1923, Sinj, pekar, 19. 10. 1943, desetar — vodnik.
262. Gađun Omer, 1911, Zenica, trg. pomoćnik, 18. 10. 1943, desetar — vodnik.
263. Borković Ilinka, 1926, Turjak, domaćica, 10. 7. 1943, borac — mlađi vodnik.
264. Stanišljević Momčilo, 1911, Turjak, težak, 20. 6. 1943, borac — mlađi vodnik.
265. Dasović Nikola, 1919, Perušić, radnik, 24. 8. 1943, niš. na topu — mlađi vodnik.
266. Ratković Rajko, 1918, Klačnice, težak, 27. 5. 1943, niš. na topu — mlađi vodnik.
267. Jančić Milutin 1921, Klačnice, težak, 25. 10. 1942, top-džija — vodnik.
268. Stupar Dragan 1925, Bos. Novi, težak, 7. 5. 1943, minner — mlađi vodnik.
269. Dragaš Dušan 1902, Slabinja, težak, 20. 7. 1941, minner — stariji vodnik.
270. Bubanić Petar, 1914, Romanovci, težak, 16. 10. 1942, minner — stariji vodnik.
271. Bokan Marko, 1907, Jelovac, težak, 15. 1. 1942, minner — stariji vodnik.
272. Zec Dušan, 1907, Brekinja, radnik, 15. 7. 1942, minner — stariji vodnik.
273. Bjelovuk Savo, 1903, Jablanica, težak, 28. 7. 1943, minner — mlađi vodnik.
274. Podunavac Mile, 1915, Slabinja, težak, 20. 11. 1941, minner — stariji vodnik.
275. Umićević Vukašin, 1926, Prijedor, trg. pomoćnik, 1. 1. 1943, desetar — vodnik.
276. Kovrlija Đuro, 1925, Brezičani, krojač, 25. 6. 1943, kurir — vodnik.
277. Ljepojević Radomir, 1921, Vilusi, težak, 7. 7. 1942, kurir — vodnik.
278. Gigić Dragoja, 1926, Rakovica, težak, 20. 11. 1942, kurir — vodnik.
279. Kotur Dušan, 1922, Prijedor, težak, 15. 1. 1942, kurir — vodnik.
280. Čejvan Smail, 1919, Bos. Dubica, radnik, 12. 10. 1943, četni ekonom — vodnik.
281. Repajić Olga, 1926, Demirovac, domaćica, 27. 7. 1942, četna bolničarka — stariji vodnik.
282. Beširević Naja, 1922, Bos. Krupa, radnik, 28. 7. 1943, bolničarka — mlađi vodnik.

283. Spasojević Blagoje, 1919, Turjak, težak, 15. 6. 1942
borac — mlađi vodnik.²¹⁰

Spisak podoficira koji se predlažu za unapređenje u
viši podoficirski čin (prezime i ime, čin, dužnost, jedi-
nica, i čin u koji se predlaže):

1. Milošević S. Dušan, ml. vodnik, vodnik voda 3/1. bat. —
stariji vodnik,
2. Bosioč Vuk, ml. vodnik, komandir odjeljenja 2/1. bat. —
vodnik,
3. Gajić D. Rade, vodnik, komandir odjeljenja, 2/1. bat. —
stariji vodnik,
4. Novaković Ostoja, desetar, vodnik, voda, 2. bataljon —
stariji vodnik,
5. Savić M. Milan, desetar, komandir odjeljenja, 2. bat. —
stariji vodnik,
6. Stojanović V. Zivko, ml. vodnik, desetar, 2. bataljon —
stariji vodnik,
7. Simonović F. Todor, ml. vodnik, desetar, 2. bataljon —
stariji vodnik,
8. Kukić P. Radovan, ml. vodnik, desetar, 2. bataljon —
stariji vodnik,
9. Despotović S. Milan, ml. vodnik, desetar, 2. bataljon —
stariji vodnik,
10. Milošević Božidar, ml. vodnik, desetar, 2. bataljon —
stariji vodnik,
11. Popović M. Milorad, desetar, borac, 2. bataljon — vodnik
12. Sokčević Uroš, desetar, borac, 3. bataljon — st. vodnik.
13. Bjelovuk M. Radovan, desetar, borac, 3. bataljon —
stariji vodnik,
14. Zlojutro R. Mirko, desetar, borac, 3. bat. — st. vodnik.
15. Porgovečki Mato, desetar, borac, 3. bat. — st. vodnik.
16. Stojčić A. Mirko, desetar, borac, 4. bataljon — vodnik.
17. Kragulj Đurađ, desetar, borac, 4. bataljon — st. vodnik.
18. Banjac L. Zora, ml. vodnik, boln. pri štabu brigade —
-stariji vodnik,

Ovaj spisak poslat je štabu divizije zajedno sa na-
pred navedenim spiskovima.

²²⁰ AVII k. 776-A rg. br. 26—44.

POPUNA BRIGADE NOVIM BORCIMA

Jedinice 5. korpusa u operaciji na Banjaluku zarobile su 750 domobrana, a 11. brigada u napadu na Bosansku Gradišku 133 domobrana.

Do II. zasjedanja AVNOJ-a zarobljeni domobrani su po pravilu puštani kućama, osim onih koji su se dobrovoljno izjašnjavali da žele stupiti u jedinice NOV i POJ.

Poslije održanog II. zasjedanja AVNOJ-a svi građani bili su obavezni koji su sposobni da se bore, da stupaju u redove NOV i POJ. Na osnovu ove obaveze zarobljeni domobrani više nisu upućivani kućama, već raspoređivani po jedinicama. Tako je i u 11. brigadu upućeno 120 zarobljenih domobrana iz Banjaluke. Sa zarobljenim domobranima na Bosanskoj Gradiški i drugim uporištima u brigadi se našlo preko 260 domobrana, ili prosječno u svakom bataljonu po 60.

Istovremeno, štab brigade je dobio naređenje od štaba 4. divizije da mobilise što veći broj mladića sa cijelog područja Kozare. I ovo naređenje štaba divizije bilo je u duhu odluke II. zasjedanja, da su svi sposobni muškarci od 18 do 50 godina obavezni služiti u jedinicama NOV i POJ.

Štab 11. brigade je naredio štabovima 2, 3. i 4. bataljona da izvrši mobilizaciju do pruge i preko pruge Piskavica — Omarska — Prijedor gdje je bilo dosta mladića koji podležu vojnoj obavezi, zatim preko Sane između Prijedora i Bosanskog Novog u selima Radomirovac, Vitasovci, Sokolište i drugima, a 1. bataljonu i štabu Gradiško-ljevčanskog odreda u što većem broju sela Lijevoja Polja.

Za kratko vrijeme mobilisano je 700 boraca. O tome je bio obavješten štab divizije koji odmah šalje zamjenika komandanta divizije Voju Todorovića koji objašnjava značaj mobilizacije i u povratku vodi 300 novomobilisanih mladića za popunu jedinica divizije i korpusa.

Jedan dio novomobilisanih boraca je predat komandi Kozarskog vojnog područja za popunu komandi mjesta, a 250 mladića je ostalo u jedinicama brigade. Skupa sa zarobljenih 260 domobrana, to je činilo preko 500 novih boraca.

Ovoliki broj novih boraca koji se odjednom našao u brigadi postavio je pred štabove i komande, a posebno pred partijsku i skojevsku organizaciju vrlo velike zadatke.

Poseban zadatak je stajao u odnosu na moralno-političko vaspitanje domobrana koji su služeći u ovoj fašističkoj formaciji 1—2 godine bili opterećeni shvatanjima koja su karakterisala tu vojsku: izbjegavanje borbe, neodgovornost, nepovjerenje prema starješinama, težnja da se bježi kući, psihička i fizička nesposobnost da se podnesu stalni marševi, neredovna ishrana, nespavanje, fizičko opterećenje, neprekidna i stalna borbena aktivnost.

Većina novomobilisanih mladića i pre mobilizacije je bilo donekle pod uticajem KPJ i SKOJ-a. Međutim, nisu bili navikli na sve teškoće i žrtve koje se traže od borca NOV. Kod njih je pored ostalog trebalo razviti samouvjerenje u sopstvene snage i motivisanost za savladivanje svih teškoća.

Ovaj zadatak prevaspitavanja stajao je pred 290 članova KPJ, 63 kandidata za prijem u KPJ i 296 članova SKOJ-a brigade. Svaki član KPJ i SKOJ-a dobio je zadatak da neprekidno radi sa najbližim bivšim domobranom, ili novomobilisanim borcem, da mu bude na pomoći, da služi primjerom drugarstva, samopožrtvovanja i lične hrabrosti. Za kratko vrijeme bivši domobrani, a sada partizani, shvatili su da su se našli u sasvim novoj sredini — narodnoj vojsci u kojoj nema simuliranja, u kojoj vladaju drugarski odnosi i puno međusobno povje-

renje boraca i starješina, u kojoj starješine i komunisti služe primjerom samopožrtvovanja i lične hrabrosti.

Za kratko vrijeme intenzivnim partijsko-političkim radom i radom SKOJ-a postignuti su vrlo dobri rezultati. Bili su to već u aprilu partizani koji se po načinu mišljenja i shvatanja nisu razlikovali od starih boraca. To potvrđuje i činjenica da je već u aprilu od ovih mladića 35 ih bilo primljeno u organizaciju SKOJ-a, a brigadni komitet KPJ zaslužne članove SKOJ-a za rad na prevaspitanju je pohvalio, a 19 najzaslužnijih primio za članove KPJ.

VOJNO-STRUČNO, POLITIČKO I KULTURNO-PROSVJETNO UZDIZANJE U BRIGADI

Štab 4. divizije u januaru 1944. je odlučio da iskoristi zimski i proljetni period za svestrano obrazovanje boračkog i rukovodećeg sastava svih jedinica divizije. To je bilo u vezi sa planom priprema divizije za naredne zadatke. Inače proces vojno-stručnog i partijsko-političkog vaspitanja tekao je u brigadi neprekidno — uz borbena dejstva i u predahu između borbenih akcija. Međutim, taj rad je s proljeća 1944. još više pojačan zbog predstojećih zadataka.

Obuka u vojno-stručnom pogledu vršena je na pešadijskom naoružanju, puškama, puškomitraljezima, automatima i ručnim bombama.

Obuka po ostalim rodovima i sanitetskoj službi organizovana je pri štabu divizije, a metod su bili kratki kursevi (minobacački, minersko-pionirski, artiljerijski, sanitetski za bolničare i dr.).

Kursevi su obično trajali oko mjesec dana, a slušalaca na njima je bilo između 30 i 40, ili prosječno na svaku brigadu 10—12 drugova i drugarica.

Za nastavnike na kursevima bili su određeni stručno sposobni oficiri, uglavnom oni koji su završili škole i vojne akademije bivše vojske. Na kursevima za bolničarke nastavu su izvodili ljekari.

Uporedo sa vojno-stručnim uzdizanjem intenzivno se radilo i na političkom uzdizanju svih boraca i rukovodilaca brigade, a posebno u vezi sa događajima koji su se tih mjeseci zbili u zemlji.

Naime, krajem novembra 1943. donešene su dvije istorijske odluke najviših predstavnika Jugoslavije i Bosne i Hercegovine.

Dvadesetšestog novembra 1943. u Mrkonjić Gradu predstavnici svih naroda i narodnosti Bosne i Hercegovine donijeli su odluku o stvaranju republike Bosne i Hercegovine.

Tri dana kasnije, 29. novembra održano je Drugo zasjedanje AVNOJ-a u Jajcu na kojem je donijeta odluka o stvaranju Federativne Narodne Republike Jugoslavije.

O tim odlukama saznali su borci i rukovodioci 11. brigade još u decembru 1943. preko proglašenja, letaka i radio-vijesti. Međutim, to je bilo samo informativno upoznavanje.

Do detaljnijeg upoznavanja nije došlo zbog toga što materijali sa zasjedanja nisu zbog nedostatka papira, boje i drugih potrebnih sredstava, mogli biti štampani. Za nabavku ovog materijala Oblasni komitet KPJ za Bosansku Krajinu zadužio je preko 4. divizije 11. brigadu i Građiško-ljevčanski odred.

U ovaj posao je bilo uključeno stotine ilegalaca Liječva Polja i Banjaluke. Za kratko vrijeme prebačene su velike količine papira, boje i ostalog kancelarijskog materijala što je sve odmah upućeno Oblasnom komitetu KPJ za Bosansku Krajinu.

Uskoro iza toga, štab 11. brigade, štabovi Gradiško-ljevčanskog i Kozarskog odreda i društveno-političke organizacije su dobili materijale sa Drugog zasjedanja AVNOJ-a i Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a.

Materijale su prvo proučili rukovodioci i pripremili za obradu istih sa borcima.

Za borce i rukovodioce Bosne i Hercegovine poslije odluka II. zasjedanja AVNOJ-a najznačajnija odluka je bila Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a o stvaranju republike Bosne i Hercegovine. O značaju ove odluke koju je donio ZAVNOBiH, a čiji su članovi pored ostalih bio i komandant 4. divizije Petar Vojnović i politički komesar D Mitar Bajalica, najsažetije i najsadržajnije je rečeno u rezoluciji ovog zasjedanja:

»REZOLUCIJA
ZEMALJSKOG ANTIFAŠISTIČKOG VIJEĆA NARODNOG
OSLOBOĐENJA BOSNE I HERCEGOVINE —
Novembar 1943.

»Narodi Bosne i Hercegovine vode već dvije i po godine krvave borbe u kojima su podnijete nebrojene žrtve za oslobođenje našeg naroda ispod tuđinskog jarma. Naša junačka vojska snagom svog bratstva i jedinstva i svog oružja, oslobodila je najveći dio Bosne i Hercegovine i omogućila našem narodu da u slobodi živi i udari temelje izgradnje nove i sretnije budućnosti.

Na oslobođenoj teritoriji dana 26. i 27. novembra 1943. godine sastali su se predstavnici Srba, Hrvata i Muslimana i formirali svoje najveće i jedino političko predstavništvo — Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine.

Na istorijskoj skupštini došlo je najjače do izražaja bratstvo i jedinstvo Srba, Hrvata i Muslimana i čvrsta volja da se pobjeda naših naroda nad okupatorom i njegovim ustaškim i četničkim najamnicima što prije dovede kraju. Svi Srbi, svi Hrvati i svi Muslimani najodlučnije su ustali i osudili politiku zavađanja, mržnje i šovinizma, koju su u Bosni i Hercegovini provodili svi tuđinski i nenarodni režimi. Na skupštini su se zavjetovali predstavnici naroda da će voditi nemilosrdnu borbu pro-

tiv istrebljivača naših naroda: ustaških krvoloka i četničkih bandi.

Zločinačka politika istrebljavanja koju je okupator provodio pomoću velikosrpskih četničkih bandi Draže Mihajlovića i velikohrvatskih ustaških koljača Ante Pavelića doživjela je svoj slom pred silnim jedinstvom koje se iskovalo u bosanskohercegovačkim brigadama i divizijama, u najširim masama Bosne i Hercegovine i koje je na najveličanstveniji način manifestovano na zasjedanju ZAVNOBiH-a.

Na skupštini su govornici jednakim žarom rodoljublja pozivali sve naše narode na iskivanje oružanog jedinstva i najšireg bratstva među narodima; jednako su pozivali na borbu protiv mračne izdajničke klike u inostranstvu okupljene oko izbjegličke jugoslovenske vlade i kralja, prvaci bivše demokratske Zemljičanske stranke, HSS-a, bivše jugoslovenske Muslimanske organizacije, te Komunističke partije i raznih kulturno-prosvjetnih udruženja i antifašističkih organizacija.

Osnivanjem ZAVNOBiH-a udareni su najčvršći temelji izgradnje slobodne i ravnopravne Bosne i Hercegovine; dokrajčeno je za svagda sa politikom velikosrpskih i velikohrvatskih grabljivaca koji su bili nezasićeni u pljački naroda Bosne i Hercegovine i njegovih bogatstava.

Bosanci i Hercegovci, osnivanjem svoga zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja utrljali su put ka izgradnji slobodne i ravnopravne Bosne i Hercegovine u bratskoj i federativnoj zajednici naroda Jugoslavije. Oni su time udarili glogov kolac svim nenarodnim klikama koji hoće da povrate staro stanje.

Slobodna i ravnopravna Bosna i Hercegovina biće jednako draga i jednaka majka svim svojim sinovima i Srbima, i Hrvatima i Muslimanima.«

Proučavanje ovih materijala je vršeno u toku zime i proljeća 1944. uporedo sa vojno-stručnom obukom.

Jednovremeno planski sa vojno-stručnim i političkim uzdizanjem boraca i rukovodilaca, sproveden je i rad na kulturno-prosvjetnom uzdizanju. U to vrijeme područje Kozare je posjetila i jedna pozorišna grupa Vrhovnog štaba, koju je najviše rukovodstvo uputilo u znak priznanja narodu i borcima Kozare.

I glumci pozorišne grupe kao i pojedini istaknuti kulturni radnici sami su željeli i predložili da budu upućeni na Kozaru. U grupi su između ostalih bili Vjeko-

slav Afrić, Mira Sanjina, Ljubiša Jovanović, Nikola Popović, Oskar Danon, Joža i Ivka Rutić, Zorž Skrigin, Luka zvani Dalmatinac (Sirišćević, posle rata bio član hora Doma JNA — prim, autora).

Ova grupa glumaca i umjetnika dala je priredbe u Kozarcu, Podgradcima, Brekinji, Slabinji, Strigovi, Čitluku, Palančičtu i još nekim selima. Sve priredbe su bile veoma dobro posjećene, a na kraju izvođenja programa narod je spontano aplauzom izražavao zahvalnost i zadovoljstvo izvođačima.

Posebno je glumačka grupa bila dirnuta pažnjom i poštovanjem boraca i rukovodilaca 11. brigade kada je u njihovo ime politički komesar 1. bataljona Smail Serić predao prvaku grupe Ljubiši Jovanoviću pištolj na poklon.

U kulturno-prosvjetnom radu najvažnije pitanje je bilo opismenjavanje nepismenih boraca. Na tom zadatku najviše je bila angažovana organizacija SKOJ-a čiji članovi su pored zadatka na obuci u rukovanju naoružanjem preuzeli i ovaj zadatak.

Za rad na opismenjavanju u brigadi je bilo formirano 24 analfabetska tečaja. Prosječno mjesečno je opismenjavano 50—60 boraca tako da je krajem aprila od oko 260 ostalo još 15 nepismenih boraca. I ovaj broj bi bio opismenjen, ah su kasno stigli na tečajeve. Naime, u brigadu su stalno pristizali novomobilisani borci među kojima je uvijek bio izvjestan broj nepismenih tako da je taj problem stalno postojao.

U brigadi je bilo i 14 diletantskih grupa te 15 horova sastavljenih od najsposobnijih boraca za glumu i pjevanje. Za rukovodioce grupa, odnosno horova određivani su oni borci koji su od ranije za to imali smisla.

U naporima za vojno-stručno, političko i kulturno-prosvjetno uzdizanje uključio se i štab 5. korpusa koji je raspisao takmičenje jedinica korpusa. Pitanja po ko-

jima su se jedinice trebale da takmiče obuhvatala su borbena dejstva, život i rad jedinice. Za sprovođenje takmičenja napravljen je plan po sektorima:

Vojnički sektor: u pitanjima iz ovog sektora osnovno je bilo koja će jedinica najviše uništiti neprijatelja, komunikacija i objekata kojima se služi neprijatelj.

Politički sektor: u ovom sektoru osnovna pitanja su bila koja će jedinica postići najbolji uspeh u prevaspitavanj'u novih boraca, koja će jedinica najbolje savladati i proučiti materijale II. zasjedanja AVNOJ-a, ZAVNOBiH-a, koja će jedinica najbolje savladati materijale o ulozi i značaju KPJ, SKOJ-a i svih drugih antifašističkih organizacija.

U ovaj sektor uključen je i kulturno-prosvjetni rad sa glavnim pitanjem: koja će jedinica najbrže i najviše opismeniti nepismenih boraca.

Sanitetski sektor: osnovno pitanje je bilo koja će jedinica imati najbolje zdravstveno stanje i čije će sanitetsko osoblje najbrže osposobiti ranjene i bolesne borce za povratak u jedinice i borbu.

Intendantski sektor: osnovno pitanje koja će jedinica imati najbolje dotjeranu odjeću i obuću i čiji će konji biti najsposobniji za prenos tereta.

Nakon tromjesečnog takmičenja koje je započelo 1. februara, a završilo se krajem aprila prelaznu zastavu korpusa dobio je 3. bataljon 11. brigade.

MATERIJALNO I ZDRAVSTVENO OBEZBEDENJE

Područje Kozare na kojem je u to vrijeme dejstvovala 11. brigada i pored trogodišnjeg pustošenja okupatora i njegovih saradnika, uvijek je imalo dovoljno hrane za svoje borce. To se pogotovu odnosi na terene Lijeve Polje koje nije bilo opustošeno u ofanzivi, te na terene južno od Prijedora do Ivanjske, pa i preko Sane između Prijedora i Bosanskog Novog.

Jedini artikal koji je konstantno nedostajao zimi i u proljeće 1944. bila je sol. Ta namirnica nabavljana je ilegalnim kanahma, ali u vrlo malim količinama. Soh je ne-

dostajalo kako za borce tako i stoku. Neki konji su u nedostatku soli oboljevali, a nekoliko ih je i uginulo.

U pogledu odjeće i obuće stanje se kod boraca i rukovodilaca svakodnevno pogoršavalo. Najviše je tome doprinosila vašljivost protiv koje se borio sanitet. On je organizovao istrebljenje vašiju pomoću »partizanskih buradi«, suhom destilacijom. To je bio jedini način, ali i opasan, jer je odjeća pregorjevanjem stradala. Brzo je zbog toga dotrajavala, a do nove bez zaplijene od neprijatelja nije se moglo doći.

Najviše je stradao veš. Prosto se poslije vađenja iz: »partizanskog bureta« raspadao.

Zbog takvog stanja štabovi i komande su jedva čekali neku veću akciju na neprijatelja u kojoj bi došli novog odijela, nove obuće, a naročito do novog veša.

Međutim, u ovom periodu štab brigade je od štaba divizije dobio nekoliko vrlo značajnih i drugih zadataka, a to je obezbeđivanje prebacivanja žita i ostalih poljoprivrednih proizvoda sa područja Kozare preko Sane na područje Podgrmeča.

Koliko je žito i ostali poljoprivredni proizvodi bilo vrlo ozbiljno pitanje potvrđuje dopis štaba korpusa neposredno komandi Kozarskog vojnog područja 16. marta 1944. u kome se pored ostalog naređuje prekid svih borbenih dejstava za vrijeme prebacivanja žita. U tom smislu, štab korpusa šalje na Kozaru i člana itendanture' korpusa Milu Skundrića.²²¹

Dopisom od 27. marta štab divizije naređuje реквизиciju hrane u selima prema Banjaluci, na terenu Timara i Ivanjske. Ovaj zadatak od Ivanjske do Zalužana je izvršila 11. brigada.²²²

²²¹ AVII k. 460-C rg. br. 13/1—33.

²²² AVII k. 460-C rg. br. 18/33.

U dopisu od 10. aprila štab korpusa naređuje da se za prebacivanje žita obezbijede dva kanala: na terenu Karana kod Petkovca i južno od Prijedora u selu Miljakovcima.²²³

Najveći dio ovih namirnica prenošen je na leđima u uslovima slabe odjevenosti, po velikoj hladnoći i mnogi su bili bos i bez zimske odjeće. Noseći teret na leđima, pred sobom su gonili krdo goveda. Bile su to velike kolone, karavani, u kojoj je kao i uvijek najviše bilo omladinki — djevojaka, a od muškaraca dječaka i starijih ljudi. Svi ostali su bili u partizanima. Prebacivanje žita je vršeno sve do jula 1944. godine.

Ranjenike i bolesnike od samog formiranja, brigada je zbrinjavala u Kozaračkoj vojnoj bolnici, brigadnoj ambulanti i divizijskoj bolnici.

RAZMJETAJ NEPRIJATELJSKIH JEDINICA OD JANUARA DO MAJA 1944.

Krajem januara 1944. komandant 15. brdskog njemačkog korpusa ocjenjuje da operacija »Brandfakel« (Buktinja) na području Kozare nije uspjela. Snage koje su učestvovalе u ofanzivi povukle su se u svoje garnizone u Slavoniji i reon Hrvatske Kostajnice.

Partizani su ponovo zaposjeli područje Kozare. Stanje je ostalo isto kao i prije operacije.

Uporišta Banjaluka, Ivanjska, Omarska, Prijedor, Bosanski Novi, Dobrljin, Bosanska Kostajnica, Bosanska Dubica i Bosanska Gradiška po ocjeni njemačkog komandanta su još ugroženija. Veze su potpuno u prekidu. Uspostavljanje saobraćaja i veza pored partizana otežava i duboki snijeg i jaka studen.

²²³ AVII k. 460-C rg. br. 21/33.

U prvoj polovini februara, komandant 15. brdskog korpusa dobija naređenje od komandanta 2. oklopne njemačke armije da se pripremi sa svojom komandom za pokret u Knin obzirom da se približava proljeće i veća mogućnost desanta anglo-američkih snaga na dalmatinsku obalu. U vezi s tim da pripremi i prebacivanje 373. njemačke divizije iz doline Gomjenice i Sane u dolinu Une u reon Bihaća i Zavalja u Lici.

Za prebacivanje komande i jedinica pri štabu 15. brdskog njemačkog korpusa od Banjaluke preko Prijedora do Bosanskog Novog, komandant korpusa traži izvještaj o stanju na komunikacijama od komandanta 373. njemačke divizije.

U opširnom izvještaju komandant 373. divizije ga između ostalog obavještava:

»Prostor Prijedor—Bosanski Novi:

Raspored brigada 4. divizije:

Zapadno od Kozare pa prema zapadu od Une operira u prostoru željezničke pruge Bosanski Novi — Prijedor — Omarska 11. kozaračka brigada čiji 2. bataljon drži položaje sjeverno i sjeveroistočno od Prijedora.

Južno i jugoistočno od Prijedora operira 8. krajiška brigada...

Štab 6. krajiške brigade i dalje u Ljubiji rudniku...

3. i 4. bataljon 6. brigade operiraju i dalje u prostoru željezničke pruge Bosanski Novi — Prijedor sa mogućnošću jednog prodora u Bosanski Novi na što treba računati...

Štab 11. kozaračke brigade prema poslednjim vijestima prebacio se iz Božića na zapad u prostor sela Prusci (15 km sjeveroistočno Bosanski Novi).

Snage 11. brigade su odgovorne za rušenje pruge na odsjeku Bosanski Novi — Kostajnica, a od 28. februara i za napad na stara mjesta kod Dobrljina...²²⁴

Pored toga, komandant divizije ga obavještava da su glavne snage divizije već na području Cazina i Bihaća, a da u dolini Sane ima samo oklopni jurišni bataljon 2. oklopne njemačke armije raspoređen u Bosanskom Novom

²²⁴ AVII NAV-N-T-314 Roll 562/507

i 2. bataljon 383. puka u Prijedoru. Da je stanje divizije u pogledu obuvenosti i odjevenosti vrlo slabo, da vojnici naročito oskudjevaju u vešu i šufericama. Posebno ističe vrlo teško stanje konja (u svim jedinicama divizije od decembra 1943. do kraja februara 1944. uginulo je zbog nedostatka stočne hrane 290 konja), koji su morali najhitnije biti upućeni na prehranu i oporavak u Banat.²²⁵

Posledice takvog stanja za diviziju su veoma teške, jer jedinice bez konja ne mogu da vode borbu na brdsko-planinskom zemljištu na kojem su raspoređene.

Iz izvještaja, komandant 15. brdskog korpusa je zaključio da 373. njemačka divizija nije u stanju obezbjeđiti prebacivanje komande korpusa i korpusnih jedinica i ustanova iz Banjaluke do Bosanskog Novog. Zato se obraća sa molbom komandantu 2. oklopne njemačke armije da 1. brdska njemačka divizija čije su prve dijelove već zamjenili u reonu Srba i Kupirova dijelovi 373. divizije ne ide na odmor u Slavoniju, nego da se stavi privremeno pod komandu 15. brdskog korpusa radi rasporeda od Bosanske Dubice i Kostajnice preko Bosanskog Novog i Prijedora do Banjaluke, gdje će odmarati i ujedno zauzeti rudnik Ljubiju, a onda sa ovog područja krenuti pravo u Mađarsku. Komandant 2. oklopne armije se složio sa ovim zahtjevom.

Kada su planovi oko prebacivanja komande korpusa iz Banjaluke u Knin bih završeni i kada je dobijeno odobrenje komandanta 2. oklopne armije da se privremeno u dohnu Sane, Gomjenice i donjeg toka Vrbasa razmjesti snage 1. brdske divizije, komandant korpusa je izdao naredenje da 22. željeznički bataljon do početka marta osposobi prugu Banjaluka — Prijedor — Bosanski Novi i Sunja — Bosanski Novi — Bihać.

²²⁵ AVII NAV-N-T-314 Roll 562/247.

Dvadesetdrugi željeznički bataljon jačine 1027 stručnjaka od kojih: 20 šefova stanica, 20 rukovodilaca vozne službe, 20 nadzornih činovnika, 230 skretničara, 230 ljudi za ranžirnu službu, 300 vozovođa, 40 sekretara i 4 inspektora izvršio je na vrijeme pregled i popravku pruge.

U vezi sa napuštanjem Banjaluke, Prijedora i Bosadskog Novog od strane njemačkih snaga, komandant 2. oklopne armije naredio je komandantu 15. brdskog korpusa da traži pojačanje ustaških snaga od vlade »nezavisne države Hrvatske« uz istovremenu pregrupaciju tih snaga.

Komandant korpusa je prvo naredio komandantu 4. ustaško-domobranskog lovačkog zdruge da najkasnije do polovine marta izvrši zamjenu 7. i 13. lovačke pukovnije, s tim da štab 7. lovačke pukovnije sa jednom bojnom iz Ivanjske rasporedi u Bosansku Gradišku, a štab 13. lovačke pukovnije u Ivanjsku. Komandantu 3. gorskog ustaško-domobranskog zdruge u Prijedoru je naredio da rasformira 12. ustaško-domobransku pukovniju koja je obezbjeđivala komunikacije u dolini Une od Dobrljina do Bosanske Kostajnice i 823 domobrana i ustaša ove pukovnije uključi u 3. gorsku pukovniju u Prijedoru. Šefu Gestapoa je prenio zadatak da ode u Prijedor i Bosanski Novi te uz pomoć komandanta 2. bataljona 383. puka formira muslimansku miliciju u okolnim selima, a istovremeno pojača četnike u selima južno od Prijedora. Da naredi ustaškom logorniku i logorniku ustaške mladeži da u hrvatskim selima oko Prijedora formiraju hrvatsku miliciju.

Trećeg marta 1944. komanda 15. brdskog korpusa krenula je iz Banjaluke u Knin.

Dvadesetsedmog marta 1944. komandu nad 3. gorskim ustaško-domobranskim zdrugom, 4. ustaško-domobranskim zdrugom, nad njemačkim policijskim snagama

u Lijeve Polju, preuzeo je komandant 69. njemačkog korpusa.

Komandant 69. njemačkog korpusa je 19. aprila izdao zapovjest kojom se podčinjenim komandantima naređuje da se u svakoj borbi protiv partizana bore do posljednjeg vojnika i da ni pod koju cijenu ne smiju odstupiti. Nemajući povjerenje u komandanta 4. ustaško-domobranskog zdruga u Banjaluci, za komandanta odbrane Banjaluke i Bosanske Gradiške postavlja njemačkog komandanta. Ovaj komandant je primio dužnost 11. maja 1944. i smjestio svoje sjedište u samostan Petrićevac na sjeverozapadnoj periferiji grada.²²⁶

Za to vrijeme dok su se vršile reorganizacije, premještaji i popune jedinica na području Banjaluke, Bosanske Gradiške i doline Gomjenice, u Prijedoru su ubrzano sprovedeni zadaci generala Lejzera.

Komandant 3. gorskog ustaško-domobranskog zdruga je rasformirao do 1. aprila 1944. 12. ustaško-domobransku pukovnicu, uključio njenih 823 domobrana i ustaše u 3. gorsku pukovnicu i rasporedio: stožer pukovnije sa stožernom satnijom u Prijedoru; stožer 1. bojne sa 1, 3. i dijelom 4. satnije u Martin Brdo; 2. satnicu i dio 4. satnije 1. bojne u Dragotinju; stožer 2. bojne sa 5, 6. i 8. satnijom u Prijedoru; 7. satnicu 2. bojne u Brezičane i povoz 1. i 2. bojne u Prijedoru.

Jedinice bivše 12. ustaško-domobranske pukovnije na uporištima Dobrljin, Strižna, Ravnice zamjenila je 1. bojna 11. gorske pukovnije.²²⁷

Bosansku Dubicu je branilo 600 ustaša, ustaškog odbranbenog zdruga kojima je u slučaju napada za kratko vrijeme mogla stići pomoć od preko 1.000 ustaša iz Jasenovca.

²²⁶ AVII NAV-N-T-314 Roll 1546/323.

²²⁷ AVII k. 118-A rg. br. 4/5—18.

Trinaesta lovačka pukovnija²²⁸ je bila raspoređena: stožer pukovnije sa stožernim jedinicama ukupno 420 ljudi u Banjaluci; 1. bojna ojačana artiljerijom, ukupno 620 ljudi u Ivanjskoj; 2. bojna, ukupno 410 ljudi u Omarskoj i 3. bojna u Banjaluci.

Jedinice 7. lovačke domobranske pukovnije bile su raspoređene: stožer sa stožernim jedinicama i 1. bojnomo u Bosanskoj Gradiški, ukupno 600 ljudi; 2. bojna u Klačnicama, ukupno 500 ljudi i 3. bojna u Banjaluci.

I pored svih mjera predostrožnosti njemačke i ustaške policije, veze saradnika iz domobranske vojske sa aktivistima NOP-a i obaveštajnim oficirima jedinica 4. divizije su vrlo dobro održavane. Međutim, bilo je i slučajeva nebudnosti koje su se najčešće završavale streljanjem, ili upućivanjem u ustaške logore saradnika NOP-a.

Tako je kotarski predstojnik iz Bosanske Gradiške preko svojih doušnika otkrio grupu domobranskih oficira i aktivista NOP-a koji su noću 7/8. aprila 1944. bili pohapšeni. To su bili: Rudolf Suher, domobranski poručnik 7. lovačke pukovnije, Antun Senta, domobranski narednik, Edhem Gazija, domobranski vodnik, Vlado Cebašek, domobranski nadporučnik, svi iz 7. lovačke pukovnije, Dedo Babić, predradnik, Serif Ćatić, trgovac, Uzeir Seferović, tehnički činovnik sekcije za izgradnju pruge i Sen Rozalija — svi iz Bosanske Gradiške.²²⁹

Svi pohapšeni su sprovedeni u zatvor ustaškog logora Stara Gradiška, gdje su uz zvjerska mučenja pod-

²²⁸ AVII k. 460 rg. br. 14/1—8.
AVII mikrofilm UDB Zagreb 18/23.

vrgnuti saslušanjima. Saslušanja su vršili zapovjednik 3. ustaške bojne, satnik Stjepan Bosak i njegovi pomoćnici poručnik Marinko Polić, Josip Stojčić i Dalmanski, a u prisustvu njihovog komandanta pukovnije Vlade Metikoša i kotarskog predstojnika Marka Mostarčića.

Na terenu Liječve Polja jedinice njemačke policije su ojačane na 1450 policajaca i 100 naoružanih folksdojčera. Raspoređeni su bih u Laktašima, Maglajanima, Bosanskom Aleksandrovcu, Donjoj, Srednjoj i Gornjoj Topoli, a u selima Berek, Kukulje, Kosijerovo, Junuzovci, Krnete, Mašići postavljene su žandarmerijske stanice, prosječno od 20—40 žandarma.

Komandant 69. njemačkog korpusa je požurivao šefa 'Gestapoa da što prije oformi ustašku miliciju u reonu Prijedora i Bosanskog Novog i da odmah dozvoli četnicima da uđu u Prijedor i brane grad skupa sa Nijemcima i ustašama.

Šef Gestapoa u saradnji sa komandantom 2. bataljona 383. puka odlučio je da prvo izabere vođe milicije. Najpogodniji su im se činili oni koji su se 1941. radi pljačke, eksponirali kao zlikovci prema sopstvenom narodu. Za takve su bih sigurni da će im vjerno služiti, a pogotovo ako im se dozvoih pljačka na terenu. Za izbor vođa mihcije konsultovali su ustaškog logornika u Prijedoru Stipu Pavelića i logornika ustaške mladeži Vjekoslava Turkovića. Oni su dali pozitivno mišljenje za Jagu Čavlovića koji se kao takav već dokazao i formirao miliciju u Staroj Rijeci još u jesen 1943. Pored njega tu je bio poznati zlikovac i pljačkaš Jozo Atlija, koji mu je trebao pomoći, ali on nije htio biti ničiji pomoćnik osim logorniku ustaške mladeži Turkoviću, pa je njegovom po-

moći i podrškom formirao miliciju zasebno pod svojom komandom.

Na terenu Bosanskog Novog u reonu sela Suhače formirao je miliciju Nogo.

Za formiranje muslimanske milicije u Prijedoru i okolnim muslimanskim selima odlučili su se za trgovca Sefku Hadžiahmetovića, koji je inače do tada saradivao sa Gestapoom u Prijedoru.

Svim pripadnicima ove milicije prije stupanja u nju je postavljeno samo jedno pitanje: da li su spremni da se bore protiv komunizma? Samo uz potvrđan odgovor dobijala se puška sa municijom. Pripadnici milicije, bili su oslobođeni služenja u domobranskoj i njemačkoj vojsci. Boriće se takoreći kod kuće u svojim selima. Zato im nije potrebna ni uniforma, a kao nagradu dobiće malo šećera, kafe, gasa, soli i po neku kunu. Imaju pravo i pljačke upadom na slobodnu partizansku teritoriju.

Na osnovu ove agitacije u miliciji se okupio najveći broj ološa, raznih špekulanata i pljačkaša.

Jago je naoružao 400 ljudi koji su nazvani po njemu, Jagina milicija. Jozo Atlija je okupio i naoružao 45 ljudi koji su po njemu nazvani Atlijina milicija. Sefko je okupio oko 410 ljudi koji su po njemu nazvani Šefkina milicija. Na terenu Kozarca neki zhkovac po imenu Redžo je okupio i naoružao 300 ljudi, koji su po njemu nazvani Redžina milicija.

Sef Gestapoa je posebnu pažnju poklonio četnicima, jer je u njih imao najveće povjerenje. Još krajem marta pozvao je komandanta 4. bataljona 1. krajiške četničke brigade Vasu Mijatovića da dođe u Prijedor i odredio

mu za odbranu južnu periferiju grada. Vaso je odmah pristao i doveo u grad 400 četnika od kojih većina nenaoružanih. Pošto su svi bili slabo odjeveni, prljavi i vašljivi, naredio je da se operu i očiste i da im se daju domobranska odijela. Potom su dobili i oružje i municiju. Vaso Mijatović se tada odvojio i od komandanta 1. četničke krajiške brigade Jove Mišića i formirao Timarski četnički odred. Za svoga zamjenika postavio je Milana Stojnića a za ađutanta Svetu Srdića, bivšeg lugara iz Lušci Palanke.

Stab odreda sa zaštitnicom i pratećom četom smjestio je u Prijedoru. U odredu od 450 četnika formirao je 3 bataljona.

Komandant Timarskog četničkog odreda je formirao i »crnu ruku« koja je u svemu postupala po njemačkom planu »Hazenjagd« (u prevodu »lov na zečeve«). Zadatak »crne ruke« je bio ubijanje istaknutih rukovodilaca NOV i POJ i NOP-a.

Vođa ove grupe je bio Lazo Marčeta iz sela Eminovaca, a ostali članovi grupe su bih: Miloš Perišić iz Dabra, Gojko Manojlović sa Đedovače, Lazo Trkulja iz Koprivne, Milanko Glušac iz Slatine i Radinović iz Rasavaca.

Sprovođenje plana »Hazenjagd« po odlasku komande 15. brdskog korpusa za Knin preuzeo je na sebe Gestapo. Realizaciju plana je mislio da sprovede preko milicije i četnika. Cilj su im bili štabovi bataljona, brigada i divizije.

Pripadnici milicije koji su dobijali ovakve zadatke davane su iskaznice pomoću kojih su se mogli nesmetano kretati oko Prijedora i Bosanskog Novog. Takvu jednu grupu milicionera likvidirala je 11. brigada.

Četničke grupe nisu dobile iskaznice zato što im je bilo određeno da se samo kreću južno od Prijedora prema

Rakelićima i Sanskom Mostu. Takva jedna grupa od oko 40 četnika je noću 1/2. maja iz sela Tomašice otjerala predsjednika Narodnooslobodilačkog odbora Milana Gajanića i njegovog oca, a ženu Stojku Zdjelar pretukla.

Te iste noći grupa milicionera iz sela Tukova privukla se do štaba 3. bataljona 8. krajiške brigade i pokušala da baci bombe, ali je na vrijeme primjećena i razbijena.

Štab 4. divizije je preko svojih obavještajnih organa pratio ovu aktivnost neprijatelja i u više navrata brigadama ukazivao na njenu opasnost.

U jednom od dopisa posebno je ozbiljno skrenuo pažnju navodeći između ostalog:

... »Do sada smo u nekoliko dopisa skretali pažnju štabovima brigada i odreda o sredstvima kojima se neprijatelj služi u cilju da dođe do podataka o jačini i rasporedu naših snaga... Među tim sredstvima i načinima najčešće je to da u naše redove ubace svoje špijune sa zadatkom da po izvršenom postupku isti ponovo prebjegnu na neprijateljsku teritoriju i odnesu podatke. Oni se obično pojave kao prebjegli iz neprijateljske vojske, ili gardizona, ili se predaju u toku borbe.

U zadnje vrijeme neprijatelj se ne zadovoljava samo tim da prikupi podatke nego tim svojim agentima stavlja zadatke terorističkog karaktera napada na naše štabove, ustanove, ili pojedine rukovodioce. Obavješteni smo da iz Ljubije treba da dođe 3 bandita koji će se navodno predati ...

Ranije smo o načinu i postupku sa tim licima pisali, ali ipak se naređuje svim jedinicama da lica koja se predaju sa neoslobođene teritorije... dobro saslušaju i sa saslušanjem upute odsjeku za zaštitu naroda kod ovog štaba radi njihovog daljnjeg ispitivanja.

Držati se strogo svih naredjenja koja su u tom smislu do sada izdata ...«¹³⁰

²³⁰ A VII k. 774-A rg. br. 2/8.

Ovaj dopis su potpisali: Komandant: Petar s.r. (Vojnović), Politički komesar Dmitar Bajalica s.r., zamjenik komandanta Roca s.r. (Uroš Bogunović).

BORBENA DEJSTVA BRIGADE
OD JANUARA DO JUNA 1944.

Stab 4. divizije krajem januara 1944. izdao je slijedeća naređenja štabu 11. kozaračke brigade:

- a) Da 11. kozaračka NOU brigada u sklopu zadataka divizije djeluje zajednički sa 6. i 8. brigadom u dolini Gomjenice i Sane napadajući neprijateljska uporišta i komunikacije sa područja Kozare.
- b) Da brigada izvrši mobilizaciju ljudstva na poluoslobodenoj i neoslobodenoj teritoriji ujedno razbijajući snage neprijatelja i njegovu vlast.
- c) Da izvrši rekviziciju žita i ostalih prehranbenih proizvoda na neoslobodenoj teritoriji terena Timara i prema Banjaluci, a u Lijeve Polju da obezbjeđenjem od okupatora i ustaša omogući narodu da dobrovoljno preda i prebaci žito i ostala materijalna sredstva na slobodnu teritoriju Kozare...«

Sprovođeci naređenja štaba divizije 11. brigada je vodila i više borbi sa njemačkim jedinicama koje su po operativnom planu komande 2. oklopne njemačke armije izvršavale slijedeće zadatke:

- a) Neprekidno popravljale i obezbjeđivale put i prugu Banjaluka—Prijeđor—Bosanski Novi radi prebacivanja komande 15. brdskog korpusa iz Banjaluke u Knin.
- b) Djelstvovala u širem reonu Prijeđora i Bosanskog Novog radi omogućavanja formiranja milicije i jačanja četnika.
- c) Od aprila do kraja maja ofanzivno djelstvovala čestim ispadima na slobodnu teritoriju radi vezivanja snaga 4. divizije u dolini Gomjenice, Sane i Une i tako ih odvojile što dalje od sjedišta Vrhovnog štaba u Drvaru na koji je pripreman napad.

Stab 11. brigade pored ostalog dobio je i zadatak da koordinira dejstva brigade sa dejstvima Gradiško-ljevečanskog i Kozarskog odreda, pa je napravio i plan dejstva po kojemu su jedinicama bili postavljeni slijedeći zadaci:

— Stabu Gradiško-ljevečanskog odreda: da stalno vrši mobilizaciju u Lijeve Polju, Gradiškom Podkozarju i na

terenu Banjalučke Kozare; obezbeđuje prebacivanje žita i ostalih prehranbenih proizvoda iz Lijeve Polja na područje Kozare, povremeno će ga pomagati po jedan bataljon brigade.

— Štabu Kozarskog NOP odreda: da rasporedi snage desnom obalom Une od Bosanske Dubice do Bosanske Kostajnice i djeluje po neprijateljskim uporištima i po komunikacijama.

— Svim bataljonima (osim povremenog odvajanja jednog bataljona prema Bosanskoj Gradiški i Laktašima): da djeluju u dolini Gomjenice i Sane od Ivanjske do Bosanskog Novog, a od Ivanjske preko Piskavice do Maričke vrše mobilizaciju ljudstva i rekvizicije žita i ostalih prehranbenih proizvoda.

Borbe su počele već 26. januara kada je 4. bataljon kod Brežićana razbio jednu satniju 3. bojne 3. gorskog zdruga, ubivši 10 neprijateljskih vojnika. Bataljon je imao 1 poginulog i 1 ranjenog borca.²³¹

Dvadesetsedmog januara 3. i 4. bataljon su potrgali 2 km pruge između Brežićana i Dragotinje, a uveče kada je jedna neprijateljska patrola došla da izvrši uviđaj dočekana je iz zasjede i uništena. Poginulo je 5, a ranjeno 4 neprijateljska vojnika.

Dvadesetdevetog januara 2. bataljon je dočekaao na pruži Banjaluka—Prijedor neprijateljsku patrolu jačine voda i natjerao je u bjekstvo.

Istog dana Kozarski odred je napao neprijateljsko uporište Dobrljin koje nije zauzeo, ali je neprijatelju nanio gubitke od 2 poginula i 7 ranjenih dok je odred imao 5 ranjenih boraca.

Tridesetprvog januara Gradiško-ljevečanski odred je dočekaao u zasjedi neprijatelja koji je pokušao da spriječi

²³¹ AVII k. 768-A rg. br. 6/2.

mobilizaciju. Do borbe je došlo kada je odred sa obadve čete već bio izvršio mobilizaciju u selima Jablan, Glamočani, Jakupovci, Laktaši, Mahovljani, Kobatovci, Krnete i Bakinci. Ukupno je bilo mobilisano 80 ljudi, a istovremeno uhvaćeno 8 špijuna i legionara.²³²

Njemačka pohcija iz Laktaša, Bosanskog Aleksandrovca i Topole sa ustašama i žandarmima, ukupno njih oko 300 pokušah su da spriječe odvođenje mobilisanih. Kod groblja u selu Krnete, odred im je postavio zasjedu u kojoj su od prvog plotuna poginula 4 policajca, a veći broj bio je ranjen. Ostali videći šta se desilo nagnu bježati prema cesti, a njemački policajci koji su se nalazili pokraj ceste misleći da to jurišaju partizani otvore žestoku vatru po svojim i tako ih izgine veliki broj.

Drugog februara, 4. bataljon i tehnička četa brigade napali su neprijatelja u bunkerima na pruzi Kozarac—Prijedor. Neprijatelj je protjeran iz 2 bunkera, zarobljen je 1 neprijateljski vojnik i zaplijenjena jedna cijev teškog minobacača. Gubici bataljona, 1 borac poginuo.

Istog dana na pruzi Bosanski Novi—Dobrljin, neprijateljska patrola jačine voda otkrila je minu koju je postavio Kozarski odred. Pri pokušaju da je demontiraju, mina je eksplodirala i ubila 15 neprijateljskih vojnika, a ostale ranila. Oružje i municiju zaplijenio odred.

Trećeg februara pošle su ustaše iz Bosanske Gradiške prema selu Drageljima da pljačkaju. Dočekao ih je Gradiško-ljevcanski odred i uz nepoznate gubitke potisnuo ih nazad u Bosansku Gradišku.

Nakon 2 dana ustaše su iznenada prodrle u selo Grbavce, djelimično ga popalile, ubile nekoliko ljudi i izvršile pljačku. U napadu su učestvovalе jedinice 3. ustaške bojne i jurišne satnije iz Bosanske Gradiške, ukup-

²³² AVII k. 218 rg. br. 13/5—1.

no oko 600 ustaša.²³³ Gradiško-ljevčanski odred je prihvatio borbu sa ustašama i uspio da ih odbaci prema Bosanskoj Gradiški. Ubijeno je 8 ustaša.

Istog dana iz Prijedora prema Kozarcu je krenuo 2. bataljon 383. puka 373. njemačke divizije sa 11 kamiona i dva tenka ispred kolone. Kolonu je dočekaio 2. bataljon 11. brigade i vratio natrag u Prijedor. Gubici njemačkog bataljona nisu utvrđeni, a gubici 2. bataljona bih su 6 ranjenih boraca.

Devetog februara 1944. 3. bataljon brigade je digao u vazduh neprijateljski transportni voz na pruzi između Bosanskog Novog i Ravnica. Odmah zatim 3. bataljon je otvorio vatru po vozu. Za kratko vrijeme neprijatelj je uputio oklopni voz iz Bosanskog Novog, koji je takođe naletio na minu. Poslije iskliznuća oklopnog voza iz šina upućen je 1 tenk iz Bosanskog Novog, ah je i on naletio na minu koja je bila postavljena na cesti. Neprijatelj je u ovoj borbi imao preko 100 mrtvih i ranjenih. Među njima je i vod vojnika koji su pratili i štitili tenk koji je potpuno bio uništen. Gubici bataljona u ovoj borbi bih su 4 poginula i 6 ranjenih boraca. Među poginulima je bio i Mirko Stijak, komandir voda u 2. četi 3. bataljona.

U vremenu od 11. do 16. februara sve jedinice brigade i Gradiško-ljevčanskog odreda vršile su mobilizaciju.

Noću 11/12. februara Gradiško-ljevčanski odred je odveo iz sela Kosijerova 24 mladića-dobrovoljca, a noću 14/15. februara iz sela Rogolji, Elezagići i Berek javilo se dobrovoljno i pošlo sa partizanima 54 mladića, a u po-

²³³ A VII k. 771 rg. br. 23/1.

vratku odreda iz Lijeveča prema Grbavcima pridružilo se noću 15/16. februara iz sela Vilusa i Miljevića još 30 mladića, a sa njima i nekoliko djevojaka.²³⁴

Počev od 10. februara pa narednih 5 dana 1, 2. i 4. bataljon su u selima Ivanjske, Piskavice, Omarske, Jakupovića, Kozarca i drugih sela mobilisali su preko 300 mladića. Od toga je 250 uključeno u brigadu, a ostali upućeni u štab 4. divizije.

Gradiško-ljevečanski odred je nastavio sa mobilizacijom i do 26. februara je mobilisao 300 mladića i znatan broj djevojaka.²³⁵

Bataljoni brigade su u nekoliko navrata prihkom mobilizacije vodili borbu sa ustašama i četnicima koji su pokušali da spriječe ih bar ometu mobilizaciju. Četnici sa terena Timara su prvo bili protjerani prema Banjaluci i Prijedoru da bi se potom mobilizacija vršila normalno.

Jedna bojna 3. gorske pukovnije ojačana sa 3 tenka krenula je 16. februara iz Prijedora prema Kozarcu gdje je upravo vršena mobilizacija. Neprijatelja je dočekao 2. bataljon i žestokom vatrom natjerao i tenkove i pješadiju na povlačenje. Neprijatelj je ostavio iza sebe oko 15 poginulih i više ranjenih koji su pohvatani. Drugi bataljon je imao 6 ranjenih boraca.

Noću 17/18. februara dio 2. bataljona 11. brigade potrgao je skretnice i srušio rezervoar vode na željezničkoj stanici Piskavica. Neprijatelj je 20. februara došao da popravi prugu i rezervoar kod Piskavice, ali su ga dočekali delovi 2. bataljona i ubili 3, a ranili 15 neprijateljskih vojnika. Ostali pobjegli. Bataljon je imao 3 ranjena borca.

Da bi spriječio mobilizaciju u Lijeveče Polju koju su vršili Gradiško-ljevečanski odred i 1. bataljon 11. brigade,

²³⁴ AVII k. 149-E rg. br. 33/1—1.

²³⁵ AVII k. 1626 rg. br. 17/10—1.

neprijatelj je odlučio da u selu Cerovljanima i Kolona Dubrava uspostavi žandarmerijsku stanicu. U tu svrhu ispraznio je oko 10 kuća i narod iseho. Upravo kada se pripremao da smjesti žandarme uz pomoć ustaša dočekao ga je 20. februara Gradiško-ljevčanski odred i potpuno uništio. Poslije toga više nije pokušavao da uspostavi žandarmerijsku stanicu.

Dvadesetprvog februara 1944. 3. i 4. bataljon su napravili zasjedu na pruzi između Dobrljina i Bosanskog Novog. Na zasjedu je naišla jedna satnija 3. bojne 12. ustaško-domobranskog zdruga. Otvorena je vatra i otpočela borba. Uskoro iz Dobrljina i sa Strižanskog Mosta stigle su ostale jedinice 3. bojne i dio snaga 12. ustaške bojne te je borba postajala sve žešća. Partizani su počeli potiskivati ustaše i domobrane prema cesti i Uni, a tada su neprijatelju pristigle u pomoć jedinice 11. gorske ustaško-domobranske pukovnije i bataljon Nijemaca. Ovo pojačanje je stiglo vozom iz Bosanskog Novog i odmah se uključilo u borbu. Pred nekojko puta nadmoćnijim neprijateljem 3. i 4. bataljon su se povukli. Gubici neprijatelja su bili: 11 poginulih i 18 ranjenih, među kojima je poginuo i jedan njemački major, a gubici 3. i 4. bataljona: 4 poginula i 8 ranjenih boraca.

Neprijatelj je velikim snagama intervenisao za zaštitu pruge zbog toga što je tih dana ubrzano prevozio velike količine ratnog materijala i trupe od Zagreba preko Kostajnice i Bosanskog Novog do Bihaća radi pojačanja fronta na dalmatinskoj obali i područja Bihaća.

Upravo to je stalnim osmatranjem pruge utvrdio i štab 3. bataljona 11. brigade pa je odlučio da napadne jedan od transportnih vozova. U tom cilju zamolio je štab brigade da im pošalje Franju Frankovića, vrlo sposobnog i iskusnog минера brigade.

Miner je stigao 27. februara u štab bataljona. Tu je dobio naređenje na kom dijelu pruge da postavi minu. Uveče 27/28. februara mina je bila postavljena, a 3. bataljon se rasporedio u zasjedu u reonu sela Vodičevo između Dobrljina i Bosanskog Novog. Jedinice bataljona su se dobro maskirale u šumarcima i živicama neposredno pokraj pruge, a među njima i miner sa dinamom mašinom za paljenje mine.

Ujutru su naišli dijelovi 10. satnije 3. bojne 12. ustaško-domobranske pukovnije iz Dobrljina dobro zagledajući u svaki sumnjivo postavljeni kamen ne bi li ispod kamena otkrili minu. Stabu bataljona koji je posmatrao šta neprijateljska patrola radi bilo je jasno da će uskoro naići voz. Ali ovog puta, minu koju zakopa i maskira Franjo Franković nije bilo lako otkriti. Patrola je obavijestila komandanta pukovnije da je pruga pregledana, da je ispravna, a komandant je naredio jedinicama u uporištima Strižanski Most i Dobrljin da dobro motre na prugu sve dok voz ne prođe, da ne bi partizani u međuvremenu postavili minu i zasjedu na pruzi.

Transportni voz sa vojskom i materijalom je naišao iz Dobrljina oko 13.00 časova. Kada su prednji točkovi lokomotive naišli na minu, miner je okrenuo dinamomašinu. Tog momenta prolomila se strahovita eksplozija, lokomotiva je poskočila i odletila u jarak, a na nju se sručilo nekoliko prvih vagona do nje. Za čas napravljena je velika gomila gvožđa i drveta. U tu gomilu otvorili su borci 3. bataljona vatru iz pušaka i automatskog oružja, a iz gomile preživjelih, Nijemci su pružili očajnički otpor. Istovremeno ustaška posada iz Dvora na Uni sa lijeve obale Une otvorila je artiljerijsku vatru po jedinicama 3. bataljona ne dozvoljavajući prilaz srušenom vozu dok ne stigne pomoć iz Bosanskog Novog i Dobrljina. Pomoć iz Bosanskog Novog jačine bojne 11. gorske

ustaško-domobranske pukovnije je odmah krenula, ali ju je dočekala 2. četa 3. bataljona i nakon oštre box-be potisla natrag u Bosanski Novi. Istovremeno je pošla i 3. bojna 12. pukovnije iz Dobrljina pojačana dijelovima 12. ustaške bojne, ali je i ona bila odbijena od strane 1. čete 3. bataljona. Na porušeni voz napadala je samo 3. četa.

Borba oko porušenog voza trajala je 2 sata. Nijemci su se pod zaštitom ustaške artiljerijske vatre iz Dvora na Uni uspjeh povući iza porušenog mosta, zaposjesti desnu obalu Une odakle su žestokom vatrom branih prilaz vozu. Borba je nastavljena do kasno u noć pa i idućeg 29. februara. O ovoj žestokoj borbi, komandant 12. pukovnije je napisao:

... »28. februara u 15.45 časova napadnut je vlak južno od Dobrljina u visini kote 116. Vlak je kretao u pravcu Bosanski Novi. Napad izvršila 11. kozarska brigada. Prvo je minirana pruga ispred samog vlaka, a poslije eksplozije odmah i pruga pozadi. Pošli u pomoć napadnutom vlaku 3. bojna 12. pukovnije, 12. ustaška bojna i kozaci, ali svi odbijeni. Borba vođena do kasno u noć. Idući dan, 29. februara krenuli su Nijemci i domobrani u napad. Poginulo tom prilikom 40 Nijemaca i 40 domobrana. Poginuli Nijemci su otpremljeni u Bosanski Novi, a domobrani u Hrvatsku Kostajnicu. Poginuo je i domobranski nadporučnik Ivšić Juraj, koji je sahranjen u Kostajnici.

Od 12. ustaške bojne poginulo je 2, a ranjeno 8 ustaša..

I gubici 3. bataljona u ovoj borbi bih su znatni. Poginulo je 5 a ranjeno 35 boraca.

Stab 4. divizije dobivši izvještaj o ovoj borbi i pobjedi 3. bataljona nad 12 puta brojno jačim udruženim snagama neprijatelja, Nijemaca, ustaša i domobrana, za ispoljenu hrabrost izdao je naredbu o pohvali najistaknutijih boraca.

²⁰ AVII k. 118-A rg. br. 4/5—18.

U ovoj borbi zarobljeno je 10 domobrana i 6 željezničara. Zaplijenjeno je 18 pušaka, 1 protivavionski mitraljez, 8,000.000 kuna i ostala ratna oprema.

Istog dana je i diverzantska grupa Kozarskog odreda minirala cestu između Blagaja i Svodne na koju je naišao blindirani automobil sa 8 njemačkih vojnika. Automobil je od eksplozije mine uništen, a svih 8 Nijemaca je poginulo.

Patrola Gradiško-ljevčanskog odreda toga dana je uhvatila u Lijeve Polju jednog žandarma i ustašu, koji su progonili narod, zbog čega su od narodnog suda bili osuđeni na smrt streljanjem.

Poshje ove presude, diverzantska grupa Gradiško-ljevčanskog odreda je idućeg dana — 29. februara, porušila most na 15. kilometru između Bosanske Gradiške i sela Podgradaca.

Dok su 1. bataljon i Gradiško-ljevčanski odred vodili borbu u Lijeve Polju, dotle su glavne snage brigade blokirale Prijedor sa istočne, sjeverne i južne strane. Neprijateljske jedinice iz grada — dijelovi 3. gorskog ustaško-domobranskog zdruga i 2. bataljona 383. puka 373. njemačke divizije, početkom marta su vršili ispade na slobodnu teritoriju u cilju nasilnog izviđanja, vršenja pljačke i nasilja nad narodom.

Pojačano nasilno izviđanje neprijateljske jedinice su vršile po naređenju komandanta 15. brdskog korpusa koji je 3. marta 1944. morao da krene sa komandom korpusa, prištabskim jedinicama i ustanovama formiranim u 5 marševskih grupa iz Banjaluke u Knin.

Za obezbeđenje marša naredio je danonoćno izviđanje iz svih garnizona i uporišta na komunikacijama u dolini Gomjenice, Sane i Une.

Potom je naredio komandi 1. brdske njemačke divizije koja je bila sastavljena od komande 2. oklopne ar-

mije privremeno pod komandu 15. brdskog korpusa, da prve jedinice počnu sa prebacivanjem 1. marta od Bosanskog Novog prema Prijedoru, da prednji dijelovi te divizije sa brojnim stanjem od 20.000 ljudi stignu 2. marta u Banjaluku, a 3. marta da zauzmu položaje oko Banjaluke i obezbeđuju odlazak komande korpusa.²³⁷

Drugim dijelovima divizije je naredio da sa snagama 1. kozačke divizije obezbjeđe od 2—4. marta širi reon Bosanskog Novog, a ojačani 98. puk 1. brdske divizije ukupne jačine 5.000 ljudi da krene 4. marta iz Bosanskog Novog za Prijedor gdje će ponovo zauzeti rudnik Ljubiju i Sanski Most, koji će potom zaposjesti snage 3. ustaško-domobranskog gorskog zdruga i 2. bataljona 384. puka 373. njemačke divizije.²³⁸

Sve je bilo sinhronizovano tako da kada krene komanda 15. brdskog korpusa 3. marta 1944. iz Banjaluke na komunikacijama od Banjaluke do Bosanskog Novog bude raspoređeno 34.000 vojnika (1. brdske divizije 20.000, ustaša i domobrana 6.000 i kozaka 8.000).

Borbe za obezbeđenje marša komande 15. brdskog korpusa započele su jedinice 3. gorskog ustaško-domobranskog zdruga i 2. bataljona 383. puka 373. njemačke divizije 1. marta napadom na jedinice 11. brigade prema selima Garevci i Božići. Jedinice brigade su ih dočekale i posle borbe proterale natrag u Prijedor ubivši 15, a još više ranivši neprijateljskih vojnika. Tom prilikom su zaplijenjene 2 puške, 7 tromblona, 7 granata i ostala ratna oprema.

Izviđanje je neprijatelj ponovio sa jednom jačom patrolom i 2. marta i ova patrola je poslije gubitaka od 2 poginula odbijena i vraćena natrag u garnizon.

²³⁷ AVII NAV-N-T-314 Roll 562/27.

²³⁸ AVII NAV-N-T-314 Roll 562/12.

Najjače napade izvršile su cjelokupne snage 3. gorskog ustaško-domobranskog zdruge i 2. bataljona 383. puka iz Prijedora u pravcu Kozarca i Palančišta 3. marta, upravo na dan kada je komanda 15. brdskog korpusa marševala iz Banjaluke u Prijedor.

Jedinice 11. brigade su dočekale neprijatelja na svim pravcima, ubile 14, ranile mnogo više i zarobile 2 neprijateljska vojnika. Ostali pobjegli. Zaplijenjena 2 brdska kazana i konj koji je nosio kazane.

Brigada je imala 2 ranjena borca.

Do najveće borbe u vezi prolaska komande 15. brdskog korpusa, odnosno njenih marševskih ešalona došlo je 4. marta u dolini Sane između Petkovca i Svodne na komunikaciji Prijedor—Bosanski Novi između 1. bataljona i ojačnog 98. puka 1. brdske divizije jačine 5.000 ljudi, na slijedeći način:

Štab 1. bataljona je dobio obavještenje od obavještajnog centra Kozarskog vojnog područja da će 4. marta između Bosanskog Novog i Prijedora naići jedna neprijateljska kolona. To je bilo jedino obavještenje. Nedostajali su podaci o kojoj se neprijateljskoj jedinici radi, kolike je jačine, odakle dolazi i kuda se kreće. I pored nedostataka detaljnijih obavještenja, štab bataljona je odlučio da napadne tu kolonu. Položaj koji je štab izabrao bio je vrlo povoljan. Na tom mjestu su se pruga, cesta i desna obala Sane skoro dodirivah. Zasjeđanje je i u taktičkom pogledu bila vrlo dobro postavljena.

Treća četa 1. bataljona postavila je zasjede pokraj same ceste i pruge prema desnoj obali Sane.

Druga četa, bila je postavljena do 3. čete s tim što je jedan vod ove čete noću 3/4. marta bio prebačen na levu obalu Sane sa zadatkom da otvori vatru po neprijatelju kad se on počne povlačiti ka desnoj obali Sane.

U blizini mjesta zasjede nalazi se brdo Vranić koje dominira nad cestom, pragom i dolinom Sane. Bataljon nije posjeo ovo brdo iz razloga da neprijatelj ne bi prije vremena otkrio zasjedu a ako bi on posjeo to brdo bio bi otkriven od voda 2. čete preko Sane i tučen.

Štab 1. bataljona je sve dobro predvidio, samo nije mogao predvidjeti da će naići tolike snage neprijatelja. Međutim, i to nije bilo odlučujuće. Odlučujući momenat je udesila sama priroda. Naime, niko nije mogao predvidjeti da će tog jutra, 4. marta u dolini Sane biti tako gusta magla kako narod kaže »kao tijesto«.

Neprijatelju je magla ovog puta bila najveći saveznik, jer se mogao skoro nevidljivo kretati. Ipak se kretao vrlo oprezno. Bio je obavješten o svim opasnim mjestima na relaciji Prijedor—Bosanski Novi, te je na sve te objekte isturio obezbeđenje, pa tek onda kretao naprijed. Tako je i došavši do Vranić Brda isto predhodno zaposjeo pa krenuo naprijed. Zaposjedanje Vranić Brda nije bilo primjećeno ni od koga iz 1. bataljona, a ni od voda sa lijeve obale Sane. Vidno polje ovog voda je bilo samo do polovine rijeke Sane.

Najednom od Prijedora je naišla velika kolona njemačkih vojnika po kojoj je 3. četa otvorila žestoku vatru. Nekoliko desetina njemačkih vojnika je od prvog plotuna poginulo i ranjeno, a ostali su pobjegli prema desnoj obali Sane i zauzeli položaje. Vod 2. čete koji se nalazio preko Sane na udaljenju od svega 300 metara nije mogao ništa učiniti, jer nije ništa vidio. Odjednom su se jedinice bataljona našle uklještene između nekoliko hiljada njemačkih vojnika na obali Sane i njemačke jedinice na Vranić Brdu, koje su otvorile vatru po lijevom krilu 3. čete koja se nalazila na samoj cesti. Jedino rješenje je bilo proboj preko Vranić Brda.

Na komandu komandira 3. čete Gojka Gajića sve snage čete jurile su na nekoliko puta jačeg neprijatelja. U sasvim bliskoj borbi ručnim bombama, noževima, pištoljima i sa nekoliko šmajsera (automata) četa se probijala kroz gusti stroj neprijatelja. Najednom su se Nijemci i partizani izmješali hvatajući jedni druge za guše, tukući se kundacima, pištoljima, pesnicama, kamenjem. Četa se probila iz obruča uz gubitke od 14 poginulih i 12 ranjenih boraca. Među poginulim su bili komandir čete Gojko Gajić i komandir voda Dragutin Arsenić.

Devedesetosmi puk 1. brdske njemačke divizije je imao mnogo veće gubitke. U izvještaju komande 1. brdske divizije komandi 2. oklopne njemačke armije, navedeno je da je »između Novog i Prijedora oko 200 partizana napalo dijelove 1. brdske divizije, da su gubici divizije znatni, a da su i partizani imali veće gubitke .. .«

Sedmog marta 2. bataljon 11. brigade je napao jednu satniju 3. bojne 3. gorske pukovnije u selu Balte Jarugama i natjerao je u Prijedor, ubivši 5 neprijateljskih vojnika.

Noću 8/9. marta 1. četa 1. bataljona i 1. četa 4. bataljona izvršile su napad na neprijateljsko uporište u selu Utolica (područje Trokuta, lijeva obala Une u SR Hrvatskoj) koje je branilo oko 100 ustaša. U borbi je ubijeno 7 ustaša, a 6 zarobljeno. Zaphjenjeno je pušaka 6, metaka 3.000 i ostala ratna oprema. Ostale ustaše su protjerane sve do Save.

Devetog marta 1944. 2. bataljon je vodio borbu sa jedinicom 98. puka 1. brdske divizije koja je pošla iz Kozarca prema Kozaruši i Jarugama da pljačkaju. Ubijeno je 6 njemačkih vojnika.

Jedanaestog marta 3. bataljon je vodio borbu sa 3. bojnom 3. gorske pukovnije koja je iz uporišta u Brezičanima izašla na prugu radi osiguranja prolaza delova

1. brdske njemačke divizije prema Bosanskom Novom. Neprijatelj je imao 5 poginulih i jednog zarobljenog sa opremom.

Istog dana ustaše iz Bosanske Dubice su izašle iz grada u obližnju šumu da nasjeku drva. Dočekah su ih dijelovi Kozarskog odreda, natjerali ih u Dubicu i zaplijenili kola sa dva upregnuta konja.

Dvanaestog marta dijelovi 3. bataljona dočekah su kod Svodne neprijateljsko bočno obezbeđenje kolone u prolazu prema Bosanskom Novom i ubili 2 neprijateljska vojnika, zaphjenivši 1 pušku.

Istog dana delovi Kozarskog odreda su pokidah između Dobrljina i Bosanskog Novog 150 metara željezničke pruge i 100 metara telefonske linije, a dijelovi Gradiško-ljevčanskog odreda su mobilisali 58 ljudi iz Lijeve Polja i tom prihkom ubili jednog žandarma i jednog ustašu.

Četrnaestog marta 1944. 2. bataljon je pokidao 1.000 metara željezničke pruge između Bosanskog Novog i Prijedora. Istog dana Gradiško-ljevčanski odred je vodio borbu u Lijeve Polju sa 5. policijskim njemačkim bataljonom, koji je vršio prisilnu mobilizaciju mladića za rad u Njemačku. Potom je odred krenuo u sela Šimiće i Ivanjsku. Istog dana, 2. četa ovog odreda je u selu Simićima ubila 12 policajaca i 18 legionara. Među poginuhm njemačkim policajcima bio je i komandir čete po činu kapetan.

Petnaestog marta dijelovi Kozarskog odreda su protjerali grupu ustaša koje su izašle iz Bosanske Dubice sa dvojica kola u šumu da sjeku drva. Zaplijenjena su dvojica kola sa dva para konja.

Šesnaestog marta dijelovi 2. bataljona između Blagaja i Martin Brda potrgale su 2.500 metara pruge i pokupile 2.000 metara telefonske žice.

Sedamnaestog marta dijelovi 1. brdske njemačke divizije pokušali su popraviti prugu između Blagaja i Svodne. Dočekale su ih jedinice 2. bataljona i ubile 8, a ratile nepoznat broj njemačkih vojnika.

Dvadesetog marta 1944. 2. i 3. bataljon su kod Svjetljeva na pruzi Volinja—Dobrljin u 12.50 časova digli u vazduh voz sa 40 vagona. Tom prilikom u borbi oko voza ubijeno je 37, a zarobljeno 7 Nijemaca. Od ratnog plijena zadobijeno je: puškomitraljeza — Šaraca 1, puška 10, 50 kg duvana, ostali ratni materijal u manjim količinama.²³⁹ Veće količine nisu mogle biti izvučene zbog nailaska oklopnog voza. Svih 40 vagona su zapaljeni.

Istog dana radi otvaranja prolaza komunikacijom Banjaluka — Prijedor — Bosanski Novi koju je potpuno zapriječila 11. brigada i izbacila iz upotrebe, komanda 15. brdskog korpusa koja još nije bila predala na obezbjeđenje dolinu Gomjenice i Sane 69. armijskom korpusu, naredila je štabu puka za naročitu upotrebu da ponovo uspostavi saobraćaj i otvori put Bosanski Novi — Prijedor — Banjaluka.²⁴⁰

Za izvođenje operacije šifrovano nazvane »Föhn« (u prijevodu južni vjetar) stavljene su štabu puka na raspolaganje slijedeće snage: oklopni grenadirski jurišni bataljon 2. oklopne njemačke armije sa nastavnom artiljerijskom baterijom; 1. bataljon 383. puka 373. njemačke »Tigar« divizije; 1. bojna 13. lovačke domobranske pukovnije i 71 četnik.

Borbena grupa »Rudno« jačine 3.000 ljudi sa teškim topovima krenula je 20. marta ujutru u 4.30 časova iz Bosanskog Novog prema Prijedoru. Na ovom putu najviše su se plašili mjesta gdje je 24. avgusta 1943. stradao

²³⁹ AVII k. 118-A rg. br. 4/5—18.

²⁴⁰ AVII NAV-N-T-314 Roll 562/474—9.

protivtenkovski bataljon 373. divizije. To komandant grupe ističe u izvještaju:

... »Prije nego što je marševska kolona prošla krivinu kod Cikota, jedna četa posjela je na putu koji skreće kod uporišta Dragotinja kote duž puta nastupanja. *Teško naoružanje zauzelo je položaje na ulazu u krivinu, a ostalo je ubrzano izbačeno iz krivine..* Marševska grupa stigla je u 11.30 časova u Prijedor. Dalje je borbena grupa »Rudno« krenula idući dan, 21. marta iz Prijedora preko Kozarca za Ivanjsku i u reonu Kozarca imala sukob sa 1. bataljonom 11. kozaračke brigade u kojem je poginulo i ranjeno 25 Nijemaca ...«

Noću 20/21. marta 1944. Gradiško-ljevčanski odred mobilisao je u selima Jakupovci i Glamočani kod Laktaša 64 mladića i tom prilikom naišle na njemačku policiju prilikom povratka za Kozaru u selu Bakincima. Policajci su se dali u bjekstvo. Partizani su za njima pripucali i libili 1, a 4 policajca ranili.²⁴¹

Dvadesetprvog marta Gradiško-ljevčanski odred je vršio mobilizaciju i u Lijeve Polju. Istog dana i njemački 5. policijski bataljon je mobilisao mladiće za odvođenje na rad u Njemačku. Odred je prvi primijetio Nijemce, sačekao ih u zasjedi i vatrom sa bliskog odstojanja ubio 25 Nijemaca. Ostali su pobjegli. Mladići radosni što su oslobođeni odmah su stupili u odred dobrovoljno. Toga dana odred je mobilisao 63 mladića.²⁴²

Noću 21/22. marta 1944. dijelovi 2. i 3. bataljona minirali su prugu između Prijedora i Bosanskog Novog. Naišao je voz koji je uništen. Neprijatelj je imao oko 40 poginulih vojnika. Zarobljeno je 6 neprijateljskih vojnika. Gubici bataljona: 3 poginula i 2 ranjena borca.

Dvadesetčetvrtog marta 1. i 4. bataljon su dočekali njemačku borbenu grupu »Rudno« koja se u povratku iz reona Bronzanog Majdana kretala preko Ivanjske i

AVII k. 149-E rg. br. 53/1—1.
AVII k. 1626 rg. br. 12/1—17,

Verića za Prijedor. U borbi kod sela Verići Nijemci su imali preko 50 mrtvih i ranjenih, dok su bataljoni 11. brigade imali 3 poginula i 5 ranjenih boraca.

Dvadesetšestog marta topovsko odjeljenje 11. brigade tuklo je aerodrom kod Prijedora kojom prilikom je uništen 1 avion sa pilotom, a ranjeno 6 nepriateljskih vojnika koji su obezbeđivali avion.

Dvadesetmog marta 2. bataljon je vodio borbu sa 11. gorskom pukovnijom 3. gorskog ustvško-domobranskog zdruga koja je iznenada prodrila na Poštu kod Banskog Novog.

Istovremeno, Kozarski odred je vodio borbu sa 12. ustaško-domobranskom pukovnijom i 12. ustaškom bojnom, koje su od Dobrljina prodrle na područje Kozare u 4 kolone. Borba je vođena cijeli dan do uveče kada je neprijatelj potisnut nazad u svoja uporišta uz gubitke 7 poginulih i nepoznat broj ranjenih vojnika. Vlastiti gubici: 1 teže ranjeni borac.

Noću 1/2. aprila, 4. bataljon 11. brigade i 2 čete Gradiško-ljevčanskog odreda u selu Simićima uhvatile dvojicu ustaša zlikovaca i streljale.²⁴³

Noću 3/4. aprila, dijelovi 4. bataljona upali u žandarmerijsku stanicu u selu Mašići, jačine 28 žandarma. Ubijeno 16 žandarma, ranjeno 1. Zaplijenjen 1 puško-mitraljez, puške, telefon i 3.000 metaka. Gubici bataljona: 1 poginuo i 2 ranjena borca.

Iste noći, Gradiško-ljevčanski odred je u selu Bereku uhvatio ustašu Nikolu Pištora koji je na saslušanju priznao da je sam zapalio u Bereku 6 kuća i da je mnoge nedužne ljude otjerao u logor Jasenovac gdje su umoreni najgroznijom smrću. Osuđen je na smrt streljanjem.²⁴⁴

²⁴³ AVII k. 1626 rg. br. 19/1—7.

^w AVII k. 1626 rg. br. 19/1—7.

Četvrtog aprila 2. i 3. bataljon 11. brigade minirali su prugu između Petkovca i Svodne. Na minu je naišao voz. Pošto su bataljoni izvršili napad na neprijatelja koji se iz razmrskanih vagona očajnički branio. Razvila se žestoka borba u kojoj je poginulo 63 Nijemca među kojima i 2 njemačka oficira. Zarobljeno je 26 njemačkih vojnika među kojima i 2 podoficira. Zaplijenjeno je: 1 puškomitraljez, 18 pušaka, 2 automata, 3 pištolja, 8.000 metaka, 5.000 manevarske municije, 230 ručnih bombi. 62.000 kuna, 380.000 komada cigareta, 16 pari cipela, 3 para čizama i ostala ratna oprema. Uništene su 2 lokomotive sa 28 vagona koji su zapaljeni i 2 vagona benzina. Sopstveni gubici: 1 poginuo i 3 ranjena borca.

Istog dana Kozarski odred je na periferiji Prijedora uhvatio jednog ustašu. Osuđen je na smrt streljanjem.

Sedmog aprila 1944. Gradiško-ljevcanski odred odbio je dijelove 1. bojne 7. lovačke domobranske pukovnije koji su iz Bosanske Gradiške pokušali prodrijeti u selo Podgradce. Ubijeno 2, ranjen nepoznat broj neprijateljskih vojnika. Odred ih je gonio do grada, a u povratku mobilisao 20 mladića.²⁴⁵

Sedmog aprila jedinice 11. gorske pukovnije iz Bosanskog Novog i 3. gorske pukovnije iz Brežičana napale su koncentrično prema selu Strigovi sa ciljem da odsjeku 2. i 3. bataljon koji su se nalazili na položajima istočno od komunikacije Prijedor—Bosanski Novi na terenu Karana. Borba je vođena cijeli dan do uveče kada je neprijatelj protjeran nazad u garnizone uz gubitke od oko 30 mrtvih i ranjenih vojnika. Gubici bataljona bili su 3 poginula i 6 ranjenih vojnika.

Osmog aprila 1944. 2. i 3. bataljon su porušili prugu između Blagaja i Svodne na više mjesta i jedan most dužine 5 metara.

²⁴⁵ AVII k. 1626 rg. br. 18/1—17.

Istog dana 1. bataljon je porušio 2.000 metara pruge između Omarske i Kozarca, a 2. i 3. bataljon u zajednici sa Kozarskim odredom porušili su prugu između Blagaja i Brežičana.

Devetog aprila 3. bataljon je porušio prugu između Reljića Kamena i Brežičana na šest mjesta. Neprijatelj ga je pokušao spriječiti u tome i u borbi koja je vođena ubijeno je 5, a ranjeno 4 neprijateljska vojnika. Gubici bataljona su bili 3 poginula i 1 ranjeni borac.

Istog dana dijelovi Gradiško-ljevčanskog odreda razoružali su i odveli 4 policajca iz sela Dubrave Laminci.²⁴⁴

Trinaestog aprila pod pritiskom jedinica 11. brigade i u sadejstvu sa jedinicama 8. brigade neprijatelj se povukao iz Omarske prema Banjaluci, a iz Kozarca u Prijedor.

Intervencijom komande 69. njemačkog armijskog korpusa za naročitu upotrebu 1. bataljon 383. puka iz Banjaluke i 2. bataljon 383. puka iz Prijedora 16. i 17. aprila su vodili borbu za otvaranje puta Prijedor—Banjaluka. Ova dva njemačka bataljona su se već 18. aprila povukli pred nadmoćnijim snagama 4. i 39. krajiške NOU divizije.

Šesnaestog aprila ustaše odbranbenog ustaškog združenja iz logora Jasenovac upale su iznenada u selo Jablanicu, poklale nekoliko žena i djece i zapalile 2 kuće. Druga grupa ustaša prebacila se kod sela Orahove, upala u selo Gašnicu, popalila nekoliko kuća, a kada je pristizao Gradiško-ljevčanski odred da ih napadne, ustaše i jedne i druge grupe su pobjegle natrag preko Save.²⁴⁷

²⁴⁵ AVII k. 149-E rg. br. 56/1—1.

²⁴⁷ AVII k. 768-A rg. br. 29/2.

Noću 19/20. aprila 1944. 11. brigada u okviru cijele 4. krajiške divizije napada Prijedor u kome su neprijateljske snage jačine 900 Nijemaca, 1.800 ustaša i domobrana, 1.300 milicije i četnika.

Na svom pravcu napada, brigada je dobila zadatak da proboj u grad vrši uklinjavanjem, a zatim ubacivanjem (infiltriranjem) dijela snaga direktno u grad.

Za ubacivanje u centar grada do katoličke crkve i hotela »Balkan« bio je određen 3. bataljon. Četvrti bataljon sa 2 čete dobio je zadatak da se ubaci bez borbe na Urije i zauzme bolnicu i školu, a 1. bataljon da sa 1 četom napada spoljnu odbranbenu liniju neprijatelja, dok su ostale čete ovog bataljona bile određene u rezervu.

Drugi bataljon je dobio zadatak da napadne neprijateljsko uporište na Martin Brdu.

Napad je počeo u 23.30 časova.

Treći bataljon koji je trebao da izvrši glavni zadatak naišao je na vrlo jakog i spremnog neprijatelja, a pored toga i vrlo budnog. Došlo je do žestoke borbe u kojoj je neprijatelj bio nadmoćniji i u živoj sili i u naoružanju. Pored toga nalazio se u dobro utvrđenim rovovima i bunkerima. Zbog toga 3. bataljon nije uspio da se probije u grad.

Dve čete 4. bataljona su prodrle na Urije i zauzele školu i bolnicu, a jedna od tih četa sa komandrom Mirkom Jovanovićem i komesarom Muhamedom Djeldumom probila se do bolnice, ali su se pred zoru našle odsječene od ostalih jedinica brigade. U takvoj situaciji štab brigade je upotrebio rezervu ubacujući u napad na spoljnu liniju odbrane kojim putem je otvoren prolaz u sistemu neprijateljeve odbrane i tako omogućeno izvlačenje četa 4. bataljona.

Ni 2. bataljon nije uspio likvidirati uporište na Martin Brdu.

Kasnije je štab 4. divizije utvrdio da napad na Prijedor nije uspio zbog jednog špijuna, koji se nalazio pri štabu divizije, koji je dao neprijatelju sve podatke o planu napada.

Špijun je otkriven i na saslušanju priznao svoj zločinački i izdajnički rad i kao takav bio je osuđen na smrt streljanjem.

Neprijatelj je u borbi za Prijedor samo u borbama sa 11. brigadom imao preko 80 mrtvih i ranjenih.

Jedinice brigade su uništile 1 tenk, zaplijenile 3500 metaka, 20 ručnih bombi, a izgubile 1 puškomitraljez i 6 pušaka.

U borbi je poginulo 16 a ranjeno 34 borca brigade. Među poginulima bio je i Veljko Gajić, komandir voda u 1. četi 4. bataljona, a među ranjenima i Vinko Menart, zamjenik komandanta 4. bataljona.

Dvadesetšestog aprila 1. bataljon je vodio borbu sa dijelovima 3. gorske pukovnije kod Brezičana i Dragotinje. Njihov pokušaj da se probiju prema selu Gornja Dragotinja bio je odbijen uz gubitke od 6 poginulih i vaše ranjenih.

Istog dana diverzantska četa Kozarskog odreda digla je u vazduh voz. Poginulo je 26 neprijateljskih vojnika.

Dvadesetsedmog aprila 1. bataljon je vodio borbu na Milašinovića Glavici i Vranića Brdu sa jedinicama 11. gorske pukovnije 3. gorskog ustaško-domobranskog zdruge. Neprijatelj je protjeran uz gubitke od 4 poginula i nepoznatim brojem ranjenih nazad u Blagaj i Bosanski Novi.

Istog dana Kozarski odred je spriječio izlazak ustaša iz Bosanske Dubice i tom prilikom ubio dvojicu ustaša.

Dvadesetosmog aprila 3. bataljon je na pruži Prijedor-Bosanski Novi digao u vazduh neprijateljski transportni voz pun vojske. Kada je voz eksplozijom bio zaustavljen, 3. bataljon je po neprijatelju otvorio žestoku vatru. Ubijeno je preko 100, a ranjeno oko 150 neprijateljskih vojnika. Bataljon je imao 1 poginulog i 6 ranjenih boraca.

Sutradan Kozarski odred se prebacio preko rijeke Une u selo Zivaju gdje su prema nekim podacima četnici pokušavali da uspostave svoju četničku organizaciju.. Uhvaćen je četnički komandant, dva organizatora četnika i u njihovoj pratnji 6 četnika. Četnički komandant i organizatori su streljani, a 6 četnika je dobrovoljno stupilo u Kozarski odred. Tom prilikom zaplijenjeno je 5 pušaka.

Istog dana Gradiško-ljevčanski odred je dočekao u selu Gornji Vilusi 1 kamion sa 3 Nijemca koji su u kamionu dovezli 150 kilograma soli radi zamjene za slaninu i mast. Nijemci su pobijeni, a sol zaplijenjena. Sa poginulih Nijemaca skinuto je oružje: 2 puške, 1 automat, 1 pištolj. Kamion je zapaljen.

Prvog maja 1944. 2. bataljon je odbio jednu bojnu 3. gorske pukovnije i jednu četu četnika Timarskog četničkog odreda koji su iznenada prodrli do sela palančišta radi izviđanja i pljačke. Bataljon je ubio 2, ranio 3 neprijateljska vojnika, a ostali su se ubrzano povukli nazad u Prijedor.

Istovremeno izašle su druge jedinice 3. gorske pukovnije iz Prijedora u selo Dragotinju i produžile napad prema selu Marinima. Neprijatelja je dočekao 4. bataljon, i ubio oko 10, a ranio nepoznat broj neprijateljskih vojnika. Gubici bataljona su bili 1 poginuo i 3 ranjena borca.

Drugog maja 4. bataljon 11. brigade napao je neprijatelja na Milašinovića Glavici i protjerao ga iz rovova

Istog dana Kozarski odred je razrušio 5. kilometara pruge između Kozarca i Petrovog Gaja.

Diverzantska grupa istog odreda razrušila je toga dana na pruzi Bosanski Novi — Bosanska Kostajnica 50 metara pruge i pokupila 20 metara telefonske linije.

Trećeg maja na pruzi Bosanski Novi — Prijedor 4. bataljon je digao u vazduh jedan voz, a potom ga zasuo vatrom. Ubijeno je 15 njemačkih vojnika i 4 željezničara. Lokomotiva i vagoni uništeni. Gubici bataljona 5 poginulih i 4 ranjena borca.

Istog dana diverzantska četa Kozaračkog odreda digla je u zrak 155 metara željezničke pruge sa trasom zbog čega je saobraćaj na pruzi Dobrljin—Bosanski Novi bio obustavljen 2 dana.

Četvrtog maja diverzantska četa i udarne grupe Gradiško-ljevčanskog odreda zaplenile su u selu Cikulama 52 komada goveda i 29 konja.

Za potrebe 11. brigade predato je 15 goveda, Kozarskoj vojnoj bolnici 4 komada, Sreskom NOO Bosanska Gradiška 6 komada goveda i vraćeno narodu koji je prepoznao svoja opljačkana goveda 11 komada.

Istog dana 2. bataljon vodio je borbu kod sela Cele sa Nijemcima i četnicima, a 3. bataljon vodio je borbu na Karanu sa neprijateljem koji je iznenada prodro, ali je ubrzo protjeran.

Petog maja 1944. dijelovi 2. bataljona u selu Donji Garevci dočekali su mješovitu ustaško-četničku patrolu i ubili 2 ustaše i 1 četnika.

Istog dana 4. bataljon je minirao voz na pruzi Prijedor—Bosanski Novi. Uništeno 3 vagona, a ubijeno 15 neprijateljskih vojnika. Pruga je porušena na 5 mjesta.

Petog maja 1944. diverzantska četa Kozaračkog odreda minirala je voz na pruzi Bosanski Novi—Dobrljin. Uništeno je 9 vagona sa ratnim materijalom.

Komandant Jugoistoka naređuje 8. marta da 1. brdska njemačka divizija najkasnije 12. marta krene preko Slavonije za Mađarsku gdje vlada zategnuto stanje zbog izbijanja trupa Crvene armije na rumunsku granicu.

Razvoj situacije uslovljava da su njemačka posada u Prijedoru, ustaše, milicioneri i četnici jako zabrinuti za svoju sudbinu. Prema procjeni njihove obaveštajne službe oko Prijedora se nalazi 6—7.000 partizana. Špijuni također izvještavaju da partizani svu hranu prevoze u Grmeč, a tamo odvođe i novomobilisane.²⁴⁸ Iz toga zaključuju da se vjerovatno priprema napad na Prijedor.

Situacija po njih postaje najteža poslije napada 4. krajiške divizije na Prijedor noću 19/20. aprila 1944. Napad partizana te noći su odbili, ali prema nekim obavještenjima pristižu nova pojačanja iz Grmeča.

Prijedor je opkoljen i odsječen sa svih strana. Uporišta Omarska, Kozarac, Piskavica su napuštena. Uporišta Martin Brdo, Brežićani, Dragotinja stalno su pod vatrom partizana.

Pruga od Ivanjske do Prijedora skoro sva je nestala a od Prijedora do Bosanskog Novog u stalnom prekidu.

Komandant 3. gorskog ustaško-domobranskog združenja i komandant 2. bataljona 383. puka 373. njemačke divizije naređuje svakodnevno izviđanje u sve pravce naročito prema Kozari. Jedinice se na izviđanju sukobljavaju sa partizanima i povlače u Prijedor sa mrtvim i ranjenim.

Domobranski komandant traži od komandanta 69. njemačkog korpusa za naročitu upotrebu najhitniju pomoć. Umjesto pomoći njemački komandant naređuje da 3. gorski zdrug zauzme Ljubiju. Na to domobranski komandant

²⁴⁸ AVII Mikrofilm UDB-a Zagreb 9/612.

zaključuje da komandant 69. njemačkog korpusa nije u stanju da shvati situaciju u kojoj se nalazi i šalje mu opširniju depešu:

... »Oko Prijedora vrlo jake snage 4. partizanske divizije. Grad je opkoljen. U gradu sam zaveo borbenu pripravnost broj 1.

Svaku noć sva vojska sa starješinama je u rovovima, bunkerima i oko žice koja opasuje grad. Svi prilazi gradu su minirani, svaka graba pa i brisani prostor...«

I dalje o zauzimanju rudnika Ljubije on izvještava o svom zdrgu:²⁴⁹

... »Jačina, izvježbanost, naoružanje i moral zdrga su takvi da on ne može obezbjediti prugu Bosanska Kostajnica — Bosanski Novi — Prijedor, a kamoli zauzeti rudnik Ljubiju ...«

U međuvremenu komandant 2. oklopne njemačke armije obavještava komandanta 69. njemačkog korpusa da će on obezbjediti snage za zauzimanje rudnika Ljubije i da odmah počne sa izradom plana operacije.

Komandant 69. armijskog korpusa traži da komandanta vazduhoplovstva u NDH, za blisko izviđanje (Nahaufklärungsstaffel Croatien) čija se baza nalazila u Zalužanima da aviosnimanjem utvrdi stanje reona oko Prijedora, toka Sane od Sanskog Mosta do Blagaja i šireg reona rudnika Ljubije. Izviditi i snimiti naročito puteve duž Sane, mostove, gazove, komunikacije.

Do 4. maja napravljen je plan po kojemu 8. maja počinje operacija prema rudniku Ljubiji pod šifrovanim nazivom »Rajnhard«. U operaciji učestvuju: 92. motorizovana brigada, Oklopni jurišni bataljon 2. oklopne armije; 1. bataljon 383 puka 373. njemačke divizije; 2. bataljon istog puka i 3. ustaško-domobranski gorski zdrg (samo posada iz Prijedora).

AVII NAV-N-T-314 Roll 1546/97.

Rano ujutru 6. maja komandant 69. njemačkog korpusa naređuje da 1. bataljon 383. puka koji se nalazi u Banjaluci odmah krene u Prijedor. Od Ivanjske do Prijedora ovaj bataljon vodi borbu sa jedinicama 11. brigade. Iz Prijedora u pomoć ovom bataljonu kreće 2. bataljon 383. puka vršeći proboj od Prijedora prema Kozarcu. Oba bataljona stižu uveče u Prijedor sa 30 mrtvih i ranjenih.

Komandant 69. korpusa 6. maja ujutru je naredio komandantu 3. gorskog ustaško-domobranskog zdruga da jedinice 11. gorske pukovnije i 12. ustaške bojne napadnu toga dana od Dobrljina prema Pastirevu na Karanu. Cilj napada je bio da se vežu jedinice 11. brigade i tako omogućiti 7. maja neopažen prolaz 92. motorizovane brigade i oklopnog jurišnog bataljona iz Bosanskog Novog u Prijedor.

Jedinice 3. bataljona 11. brigade su vodile 6. maja borbu sa ustaško-domobranskim snagama u reonu Pastireva i do uveče protjerale ih u Dobrljin. Ubijene su 3 ustaše i zaphjenjena 3 konja sa jahaćom opremom.

Komandant 69. korpusa 6. maja uveče u Bosanskom Novom održava sastanak sa svojim potčinjenim, na kome pored ostalog određuje da operacijom »-Rajnhard« ruko-vodi pukovnik Hildebrant, kojemu se za vrijeme operacije podčinjavaju sve jedinice.

Po završetku sastanka komandant 69. korpusa uveče naređuje komandantu 3. ustaško-domobranskog zdruga depešom da idućeg dana, 7. maja, najmanje 500 vojnika krene prema rudniku Ljubiju i prikupi što detaljnije podatke o rasporedu 8. krajiške brigade 4. divizije.

Drugu depešu uputio je komandant 69. korpusa komandantu 4. ustaško-domobranskog lovačkog zdruga sa naređenjem da 7. maja sve jedinice iz Liječva Polja i

Bosanske Gradiške izvrše napad prema Turjaku i selu Gornjim Vilusima.

Ovim naređenjem komandant 69. korpusa je nastojao da privuče snage partizana sa Kozare prema Lijeveće Polju i tako olakša izvođenje operacije »Rajnhard« (prema Ljubiji).

Jedinice brigade su 7. maja dočekale 300 domobrana. 150 milicionera Sefkine milicije i 50 Nijemaca, odbila ih i povratile ih u Prijedor.

Gradiško-ljevčanski odred dočekao je neprijatelja sastavljenog od njemačke policije i ustaša, na Turjaku i Miljevcima i ubio 4, ranio 7 policajaca, a ostale dijelove potisnuo nazad u uporište.

I četnici Timarskog četničkog odreda su bili aktivirani u vezi operacije »Rajnhard«. Oni su 7. maja iz zasjede dočekali 3 borca 1. bataljona 11. brigade i ubili.

Osmog maja 1944. jedinice 92. motorizovane brigade, oklopni jurišni bataljon i 1. bataljon 383. puka pojačani ustašama, milicionerima i četnicima napali su jedinice 8. brigade i dio Podgrmečkog odreda koji su branili pravac prema Ljubiji. Borba je vođena 3. i 9. maja. Devetog maja u 10.30 časova Nijemci su ponovo ušli u radnik Ljubiju.

Po završetku operacije »Rajnhard« trebalo je da 92. motorizovana brigada, oklopni jurišni bataljon i 1. bataljon 383. puka odmah krenu iz Prijedora u Bosanski Novi radi učešća u operaciji »Sah« na području Banije i Korduna.

Međutim, nepredviđene okolnosti uticaće da će komandant 2. oklopne njemačke armije zadržati ove snage još dva dana u Prijedoru i upotrebiti ih za nove zadatke.

Naime, početkom maja 1944. 2. lovački ustaško-domobranski zdrug iz doline Une po naređenju komandanta 2. oklopne armije skoro je svakodnevno vršio nasilno

izviđanje pravaca od Bosanske Krupe prema Suvaji i Jasenicama kao i istočno od Bihaća. U tim borbama je trpio teške gubitke. Na kraju je obavijestio da je borbu vodio sa 6. krajiškom brigadom, a da pridolaze i dva bataljona 8. krajiške brigade.

Primivši ovo obavještenje komandant 2. oklopne armije se uznemirio. Nije mogao da povjeruje da su partizanski štabovi i komande nešto doznah o planu njegove buduće operacije (desant na Drvar — operacija »Konički skok«). A kada je 10. maja dobio podatke agenturne službe da su podaci 2. lovačkog ustaško-domobranskog zdruza sasvim tačni ocjenio je da je situacija vrlo ozbiljna i da mora preduzeti mjere da povрати jedinice 4. divizije u dohnu Sane i reon Prijedora. Dobio je i podatke da je položaje na pravcu Prijedor—Sanski Most koje su ranije držale jedinice 6. a potom 8. brigade posjele jedinice 11. kozaračke brigade.

Zato je donio odluku da napadne i uništi 11. kozaračku brigadu istovremenim prodorom u Sanski Most. Bio je uvjeren da će kada uništi 11. brigadu i kada zauzme Sanski Most, štab 4. divizije povući 6. i 8. brigadu u dolinu Sane. Time će osloboditi pravce od Bosanske Krupe i Bihaća preko Bosanskog Petrovca prema Drvaru.

U vezi sa novonastalom situacijom u dolini Sane i Une komandant 2. oklopne armije je naredio komandantu 69. korpusa da snage koje su zauzele rudnik Ljubiju 11. maja napadnu 11. brigadu i prodru u Sanski Most. Izričito je naređeno da se 11. kozaračka brigada uništi.

Komandant 69. korpusa je 10. maja ujutru jednovremeno dobio dve depeše. Prvu kojom komandant 92. motorizovane brigade javlja da je brigada u Prijedoru na odmoru i da će istoga dana krenuti za Bosanski Novi i drugu, kojom komandant 2. oklopne armije naređuje

da 92. motorizovana brigada sa ostalim snagama uništi 11. kozaračku brigadu.

Komandant korpusa najhitnije javlja komandantu 92. motorizovane brigade da ostane u Prijedoru, nigdje ne kreće i čeka novo naređenje. Nešto kasnije mu javlja da pripremi napad na 11. brigadu i napravi plan prodora u Sanski Most.

*

Uspjeh operacije »Reselšprung« kojom je planiran napad na Vrhovni štab u Drvaru najviše je zavisio od pune tajnosti priprema. Zato su za pripreme ove operacije znah samo najbliži saradnici komandanta 2. oklopne armije. Nijemci su se naročito plašili da možda partizani na neki način ne saznaju za ove pripreme.

Međutim, kada su 3. maja 1944. jedinice 4. bataljona 11. brigade digle u vazduh jedan transportni voz i ubile 15 njemačkih vojnika i 4 željezničara, sticajem okolnosti naišle su u tom momentu cestom i jedinice 1. bataljona 383. puka u zaštiti štaba puka. Tom prihkom su se vojnici i oficiri razbježali, a u jednom luksuznom autu pronađena je skica Drvara sa ucrtanim mjestima rasporeda ustanova Vrhovnog štaba, stranih vojnih misija i najvišeg političkog rukovodstva Nacionalnog oslobođenja Jugoslavije.

Ova skica je bila napravljena od organa Gestapoa sa zabilješkama na njemačkom jeziku, na osnovu podataka jednog špijuna koji se nalazio duže vremena u reonu Drvara, a zatim došao na područje Kozare gdje se odmarao i »lijčio«, da bi zatim krajem marta pobjegao u Prijedor i dao iscrpne podatke.

Obaveštajni oficiri 11. brigade Zdravko Čupović i Dušan Babić su znali nešto njemački i shvatih da se radi

o vrlo značajnom dokumentu koji je odmah štab brigade proslijedio štabu divizije.

U štabu 4. divizije su zaključili da se radi o vrlo važnom dokumentu koji je odmah dostavljen lično komandantu 5. korpusa Slavku Rodicu.

Cim je razgledao skicu komandant korpusa je utvrdio da su podaci na skici Drvara svi tačni osim male nepreciznosti o tačnom sjedištu Vrhovnog komandanta. Shvatio je ozbiljnost situacije i lično odmah krenuo do Vrhovnog komandanta. Predao je skicu drugu Titu sa mišljenjem da će neprijatelj uskoro napasti Vrhovni štab i sve ustanove NOP-a u Drvaru. Drug Tito se složio sa mišljenjem Slavka Rodića i naredio da on pripremi korpus za doček neprijatelja, a ostale jedinice oko slobodne teritorije Drvara i u Drvaru će to isto učiniti.

Vraćajući se iz Drvara prema Ribniku gdje je bilo sjedište štaba korpusa, komandant korpusa je još u putu donio odluku da 6. i 8. krajiška brigada zatvore pravce prema Petrovcu i Drvaru, a 11. brigada da brani pravac Prijedor—Sanski Most.

»

*

Tako je početkom maja 11. brigada preuzela pravac Prijedor—Sanski Most sa zadatkom da u perspektivi postepeno preuzme i položaje oko rudnika Ljubije koje je tada držao 2. bataljon 8. brigade.

Zbog brzog razvoja situacije primopredaja položaja nije izvršena, a posebno nisu dobijeni podaci o neprijatelju. Jedino se znalo da su vrlo jake snage neprijatelja zauzele rudnik Ljubiju. Obaveštajni oficiri i Divizije i brigade nisu imali vremena da utvrde koje su to snage što su zauzele rudnik Ljubiju i gdje se nalaze. Pretpostavljalo se da su to koncentrisane snage garnizona Pri-

jedora ojačane snagama, a koje su se probile iz Banjaluke u Prijedor koje nisu bile toliko jake.

Kada je 10. maja ujutru komandant njemačke brigade saznao od komandanta 69. korpusa da je naređenje za uništenje 11. brigade i prodor prema Sanskom Mostu izdao lično komandant 2. oklopne njemačke armije počeo je da razmišlja kako ga najbolje izvršiti. Pozvao je komandanta 2. bataljona 383. puka 373. njemačke divizije koji se nalazio više mjeseci u Prijedoru i u kojega je kao Nijemca jedino i imao povjerenja da dođe sa najnovijim podacima o neprijatelju. Komandant bataljona ga je odmah izvjestio o svim partizanskim snagama oko Prijedora.

Komandanta njemačke brigade su interesovali samo podaci o 11. kozaračkoj brigadi postavljajući ujedno i pitanje od kada su ti podaci i koliko su tačni.

Komandant njemačkog bataljona je odgovorio da svako jutro od agenturne službe i komandanta Timarskog četničkog odreda dobija najnovije podatke o neprijatelju. Na pitanje kako četnici dolaze do podataka, on je odgovorio da četničke tajne patrole noću odlaze u svoja rodna sela Rakehće, Miljakovce, Maričku, Busnove, Pejiće, Gaćane i druga te prikupe podatke od svojih rođaka i saradnika koje su oni zapazili u toku dana i utvrdili u razgovoru sa borcima i starješinama partizanskih jedinica. Na pitanje da li se četnicima može vjerovati, obavještajac mu je odgovorio da su se oni noću 19/20. aprila najhrabrije borili protiv partizana i da su zato bih pohvaljeni, a posebno njihov komandant Vaso Mijatović.

Njemački komandant najviše je bio zainteresovan za podatke koji su dostavili četnici i naredio je obavještajnom oficiru da ga o tome obavijesti. Dobio je ovakav odgovor:

11. kozaračka NOU brigada nalazi se na položajima sa 2 bataljona na lijevoj strani Sane u selu Carakovo, a štab brigade, prištabske jedinice i dva bataljona u selima Gačani — Miljakovac — Čela — Saničani — Rakelići.

Štab brigade sa prištabskim jedinicama nalazi se u selu Rakelići gdje se nalazi i oko 40 konja u seoskim štalama a koji pripadaju itendanturi brigade.

Štab 3. bataljona nalazi se na položajima Gačani — Miljakovac — Čela — kota 171 uključno.

Štab 4. bataljona na položajima Saničani — Rakelići sa glavnim snagama u šumi prema željezničkoj stanici Kozarac.

Ukupno na desnoj strani 900 partizana, a na lijevoj oko 700.

Nakon dobijenih podataka od svog obavještajnog oficira i podataka iz razgovora sa komandantom Timarskog četničkog odreda,* njemački komandant se odlučuje da obuhvati s lijeva i udarom u leđa uništi dijelove brigade na desnoj obali Sane u reonu sela Gačani—Miljakovac—Čela—Saničani—Rakelići.

Početak operacije »Kastanie« bio je određen za 11. maj 1944. u 4.00 časova.

Na osnovu donijete odluke, njemački komandant vrši raspored svojih jedinica. Oklopni jurišni bataljon jačine 1.000 vojnika sa 20 tenkova, 12 samohotki, 4 oklopna izviđačka kola i četom četnika, vodiča i tumača na terenu i izviđača dobio je zadatak da u 23.30 časova 10. maja 1944. izvrši pokret preko Kozarca i Omarske do Mačkovca trg. 475 i uspostavi zaprečnu liniju Tomašica—Pejići.

Devedesetdruga motorizovana brigada jačine 3.000 ljudi sa 50 tenkova i 200 kamiona na čelu sa komandantom brigade i četničkim komandantom kreće u 01.00 časova noću 11. maja 1944. Glavnim snagama preko Kozarca i Omarske do Maričke uspostavlja zaprečnu liniju Marička—Tomašica, a jednim bataljonom sa 20 tenkova

* O ovim podacima, njemački komandant je vodio poseban razgovor sa komandantom Timarskog četničkog odreda Vašom Mijatovićem.

i četom četnika Timarskog četničkog odreda kreće u najvećoj tajnosti preko Kozarca do Kozaračke željezničke stanice (selo Trnjani) odakle lijevim obuhvatom prelazi preko mosta na rijeci Gomjenici i u 4.00 časova napada sa istoka i juga selo Rakeliće, zaseok Tadići, te uništava štab brigade sa prištabskim jedinicama.

Prvi bataljon 383. puka bez jedne čete i 2. bataljon 383. puka u cjelini ojačani jednom bojnom 3. gorskog ustaško-domobranskog zdruga sa 7 tenkova i dvojica oklopna izviđačka kola predvođeni sa vodom Atlinijih milicionera (50 milicionera) i četom četnika Timarskog četničkog odreda (50 četnika) ukupne jačine 2.000 ljudi, napadaju iz Prijedora sa obje strane rijeke Sane prema Sanskom Mostu, prodiru u Sanski Most, a u povratku hvataju narod u reonu Sanskog Mosta i dovode u Prijedor.

Jedna ojačana četa 1. bataljona 383. puka 373. njemačke divizije, jačine 200 ljudi posjeda položaje u selu Donji Garevci pokraj pruge sa zadatkom da uništavaju sve partizanske grupe i pojedince koji pokušaju bjekstvo prema Kozari.

Zapovjest za napad je izdata 10. maja u 21.00 časova u Prijedoru.

*

U to vrijeme, jedinice 11. brigade su bile u slijedećem rasporedu:

Treći bataljon: Gaćani—Miljakovac—Ćela. Štab bataljona u selu Miljakovac.

Četvrti bataljon: Saničani—Rakelići—Gajevi (šumarci) prema željezničkoj stanici Kozarac.

Zamjenik komandanta brigade Mikan Marjanović, načelnik štaba Ljuban Cmobrnja, zaštitnica, sanitetski vod, minerski vod, četa za vezu, tehnička četa i intendantura razmjestili su se u 6elu Rakelići, zaseok Tadići.

Komandant i politički komesar brigade bili su u selu Carakovo sa 1. i 2. bataljonom.

Desetog maja 1944. brojno stanje brigade bilo je sljedeće: boraca i rukovodilaca 1.474; teških minobacača 4; malih minobacača 8; pušaka 729; puškomitraljeza 53; teških mitraljeza 3; automata 25; pištolja 60; protivtenkovskih pušaka 4; jahaćih konja 17 i tovarnih konja 101.

Tutnjavu teških tenkova i zvuk nekoliko stotina motornih vozila poslije pola noći 11. maja čuli su borci i rukovodioci 4. bataljona, čuli su i borci kao i rukovodioci prištabskih jedinica brigade. Cuo je i dio štaba brigade u selu Tadići, ali niko tome nije pridavao pažnju, jer su u to vrijeme njemačke jedinice zbog operacije »Reselšprung« često danju i noću vršili pokrete motorizacije. I ovaj pokret smatran je jednim od pokreta iz Prijedora za Banjaluku. Obzirom na zadatak brigade da brani pravac Prijedor—Sanski Most, neprijatelju koji je prolazio cestom Prijedor—Banjaluka nije poklanjana pažnja.

U svanuće zamjenika komandanta brigade Mikana Marjanovića, obavjestila je patrola 4. bataljona o nailasku neprijatelja sa pravca željezničke stanice u Kozarcu. Poletio je i iznenadio se kada je izašavši iz kuće ugledao nekoliko kolona neprijateljskih vojnika i tenkova kako u pokretu obuhvataju selo Rakeće sa juga i istoka.

Mikan Marjanović brzo ulazi u štab i obaveštava Ljubana Crnobrnju da neprijatelj napada s leđa i od Kozarca jakim snagama. Procjenjuje da se glavne snage nalaze jugo-istočno od Rakelića i momentalno donose odluku proboj prema Kozari i to neposredno pokraj Prijedora na pravcu sela Garevci.

Mikan naređuje štabu 4. bataljona i prištabskim jedinicama proboj preko pruge u Garevce prema Kozari držeći se korita rijeke Gomjenice, a istovremeno zove telefonom štab 3. bataljona i kratko obavještava: »Nepri-

jateljski tenkovi nas napadaju s leđa! Hitno prikupi snage, dolazim.«

Stab 3. bataljona najhitnije upućuje kurire do komandi četa sa usmenim naređenjem da odmah krenu u Miljakovac sa četama do štaba bataljona i to trkom. Dok su se čete 3. bataljona prikupljale u Miljakovcima, u Rakelićima je 4. bataljon sa prištabskim jedinicama već vodio žestoku borbu sa njemačkim tenkovima i pješadijom. Borba se jasno čula, a pojedini metci su dolijetali i do Miljakovaca.

Još se nisu bile prikupile sve jedinice 3. bataljona, a na konju je galopom dojurio zamjenik komandanta brigade Mikan Marjanović i sa konja upita: »Je li bataljon prikupljen?« Komandant odgovori: »Samo 2. i 3. četa i nešto malo prve«. Zamjenik komandanta brigade sasluša i reče: »Neprijatelj nas je napao u Rakelićima s leđa od Maričke i Kozarca«, zatim kratko naredi: »Sa vašim jedinicama preko Gomjenice i Garevaca, pravac Kozara«.

Komandant 3. bataljona Đuro Mihnović tada okupljenim borcima i rukovodiocima koji su čuh naređenje zamjenika komandanta brigade, reče: »Čuh ste naređenje zamjenika komandanta brigade. Naređujem: 3. četa na čelu bataljona. Ostale jedinice za 3. četom, a jedan vod 1. čete sa položaja na Topića groblju da štiti pravac pokreta bataljona od Prijedora«. Zatim komandova: »Za mnom« i trkom krenuše prema Gomjenici, Garevcima i dalje prema Kozari.

Komandiri četa također komandovaše svojim četama: »Za mnom« i najvećim trkom krenuše prema Gomjenici.

Za to vrijeme 4. bataljon je vodio tešku borbu sa njemačkim tenkovima i pješadijom.

Dvije čete 4. bataljona koje su bile raspoređene u selu Saničanima prvim naletom Nijemaca i njemačkih

tenkova bile su odsječene od Rakelića. Komandiri ovih četa vidjevši za leđima mnoštvo tenkova i preko 1.000 Nijemaca momentalno su shvatili situaciji i donijeli jedino moguću i pravilnu odluku: *Proboj prema Kozari*. Kao i u 3. bataljonu, komandiri četa su se stavili na čelo svojih jedinica i komandovali: »Za mnom« i punim trkom krenuh prema Kozari. Na riječici Gomjenici naišli su na vrlo slabe snage neprijatelja koje su uništene i prošli za Kozaru bez gubitaka.

Četa 4. bataljona koja je bila u brigadnoj rezervi razmještena između Saničana i zaseoka Tadići u Rakelićima čim je čula borbu kod štaba brigade, najvećom brzinom pojurila je prema štabu i iz pokreta otvorila vatru po neprijateljskim tenkovima i pješadiji sa ciljem zaštite štaba brigade, prištabskih jedinica i ustanova. Borci ove čete zaustavili su tenkove, ubih znatan broj Nijemaca probojem kroz njemački streljački stroj i izbili ispred sela Tomašice, gdje su se u jednom šumarku zaustavili očekujući pridolazak ostalih snaga. Nisu znali da se samo malo dalje na jugu svega do 2 kilometra nalaze vrlo jake snage Nijemaca.

Prilikom proboja, poginulo je 7 boraca ove čete.

Žestinom napada ove čete Nijemci su za čas bih zbunjeni i zastali što je bilo dovoljno štabu brigade da se sa prištabskim jedinicama i ustanovama odlijepi od neprijatelja i krene trkom za 3. bataljonom.

Stigao ga je u Prijedorskom polju što je bilo vrlo značajno, jer su tako ojačani izbih na rijeku Gomjenicu.

Neprijateljska dva aviona su neprekidno tukla po streljačkom stroju u dolini Gomjenice, ah korito rijeke i okolni šumarci su bili odličan zaklon tako da gubitaka od aviona sem nekoliko ranjenih kod naših boraca nije bilo. Prilikom prelaska preko Gomjenice konji 3. bataljo-

na pod teretom su propali u mulj, pa su morali biti ostavljeni, dok su borci svi prešli.

U međuvremenu, 1. bataljon 383. puka 373. njemačke divizije sa položaja pokraj pruge u selu Donji Garevci otvorio je jaku vatru sa ciljem da zaustavi dalji prodor 3. bataljona i jedinica pri štabu brigade.

Kroz selo Garevce prolaze dva potoka iz Kozare i ulijevaju se u istom selu u Gomjenicu. Udaljeni su jedan od drugog oko 1 kilometar. Koristeći korito ovih potoka jedinice 3. bataljona i prištabski dijelovi brigade odjednom su se našli pred njemačkim položajima s druge strane pruge udaljene nekoliko metara.

Navikih na blisku borbu, rukovodioci i svi borci sa njima pobacali su kao po komandi ručne bombe na Nijemce i dok se isti još nisu bih ni snašli od zaglušujuće eksplozije i jauka ranjenih, jedinice su izvršile juriš i u borbi prsa u prsa potpuno uništile neprijatelja. Ovog puta brojna prednost je bila na strani 11. brigade i to: 550 partizana prema 180 Nijemaca.

Nijemci su bili prinuđeni na očajnički otpor. Jedan od tih očajnika bio je i komandir njemačke čete koji se uhvatio u koštac sa zamjenikom komandanta brigade. Komandir njemačke čete uspio je kamom da posječe Mikana Marjanovića po licu od čega mu je ostao trajan ožiljak. Ah Mikan iako krvav držao je čvrsto Švabu za gušu, a i ovaj njega. U tom gušanju kurir štaba brigade prišao je u pomoć i ubio njemačkog oficira. Zatim su obadva krenuli put Kozare.

U ovom pokolju Nijemaca najviše se istakao komandir 1. voda 1. čete 4. bataljona Stojan Grujičić — Jaruga, koji je koritom potoka prišao do samih njemačkih položaja, zauzeo položaj i dočekao sve one Nijemce koji su pokušavali da se spasu bjekstvom te sa vrlo bliskog odstojanja sve likvidirao.

Treći i 4. bataljon sa prištabskim jedinicama brigade su već u 6.00 časova ujutru 11. maja bili u selu Gornji Garevci na slobodnoj teritoriji područja Kozare i odmarali.

Uveče istog dana stigla je iz Tomašice i četa 4. bataljona i ušla u sastav bataljona. Tako su uveče 11. maja u selu Gornjim Garevcima bili kompletni 3. i 4. bataljon i prištabske jedinice brigade. Tu su se jedinice odmorile i pripremile za naredne zadatke.

Prilikom proboja poginuo je zamjenik političkog komesara 4. bataljona Duka Trninić i 6 boraca. Ranjeno je 37 boraca i zamjenik komandanta brigade, od kojih samo dva teže. Svi ranjenici su iznešeni u selo Gornje Garevce, a oni kojima je trebalo liječenje, upućeni su u Kozarsku vojnu bolnicu, dok su ostali ranjenici liječeni u sanitetu brigade.

*

Na mjesto proboja u podne 11. maja stigao je major Eše, kojega je uputio komandant njemačkog korpusa da utvrdi kako je došlo do pogibije čitave jedne njemačke čete, ko je za to kriv i šta se stvarno desilo.

Na mjestu proboja ležalo je 180 ubijenih njemačkih vojnika, od kojih i 2 oficira. Sa majorom Ešom bio je i komandant 3. gorskog ustaško-domobranskog zdruha. Na pitanje njemačkog oficira «kako to da među mrtvima nema nijednog ustaše, ili domobrana», komandant zdruha odgovorio je da su bili udaljeni od mjesta proboja po rasporedu pukovnika Hildebranta. Major Eše ne reče ništa, ah čim je stigao pukovnik iz Maričke on ga upozna sa pogibijom ove čete i upita da U su ustaško-domobranske snage imale raspored u blizini mjesta proboja partizana. Hildebrant odgovori da su po planu operacije ustaško-domobranske snage iz prvih rovova oko Prijedora

imale toga dana zadatak da zauzmu položaje u Orlovcima i posluže kao oslonac s desna njemačkoj jedinici u Donjim •Garevcima. Bilo im je jasno da su ustaško-domobranske jedinice bile pasivne za vrijeme pogibije Nijemaca.

Major Eše ljutito reče da će za pogibiju Nijemaca •odgovarati oficiri bojne koja je bila u Orlovcima i da će cijeli ovaj slučaj ispitati.

Za to vrijeme, komandant njemačkog puka, koji je po povratku u Prijedor saznao o pogibiji jedne čete i o proboju partizana na Kozaru razmišljao je kako da obavijesti komandanta 2. oklopne armije i komandanta brdskog korpusa o promašaju operacije. Odlučio je da javi kako u zoni operacije nije bilo po procjeni 900 partizana, već samo 150 i da su svi do jednog uništeni.

Tako je depešama i izvjestio komandanta 2. oklopne armije i komandanta 69. njemačkog korpusa.

Međutim, oba njemačka generala su znali preko svojih obavještajnih organa da operacija nije uspjela.

Ah, da bi sačuvah ugled njemačkog vojnika i oficira, generali su se dogovorili da komandant 69. korpusa izda naredbu o pohvali njemačkog komandanta puka, koji je uspio da opkoli 150 partizana 11. brigade i sve do jednog uništi.

Ova naredba je dostavljena svim ustaško-domobranskim jedinicama, žandarmeriji, četnicima, milicionerima, svim ustanovama ustaške vlasti sa naređenjem da se obavezno preda svim vojnicima, oficirima, službenicima i ostalim pročitati.

A stvarni gubici 11. brigade koji su utvrđeni nakon 8 dana i dostavljeni štabu 4. divizije bili su: poginulih 14, ranjenih 38, nestalih 71, pušaka 51, puškomitraljeza 3, teških mitraljeza 2, teških minobacača 2, lakih minobacača 2 i tovarnih konja 62, jahaćih konja 6 i 2 telefona i 1 centrala.

Broj poginulih boraca brigade u odnosu na broj poginulih njemačkih vojnika i oficira (preko 200) bio je u korist 11. brigade.

Borba na Rakelićima 11. maja 1944. bila je još jedna od pobjeda 11. brigade u kojoj su borci i rukovodioci brigade ratnim iskustvom, vještinom i izuzetnom hrabrošću. brzim manevrom nadmudrili neprijatelja i izbjegli uništenje koje im je on bio namjenio. Uspjeh je bio tim veći i što se borba vodila u okruženju na malom prostoru koji je neprijatelj tukao unakrsnom vatrom.

Odlučujuće u ovoj borbi bilo je odluka štaba brigade i munjevito sprovođenje te odluke u život. Svakako da je tome doprinijelo i borbena iskustvo, hrabrost i smjelost boraca i rukovodilaca brigade, a posebno odlučnost, samoinicijativa i snalažljivost komandnog kadra. Međutim, treba istaći da je zbog nebudnosti štaba brigade došlo do iznenadnog opkoljavanja, tako da se ova borba mogla završiti i sa mnogo većim gubitcima.

Štab 4. divizije je 13. maja o ovoj borbi poslao izvještaj štabu 5. korpusa:

... »Neprijateljske snage u jačini oko 5.000 Nijemaca, ustaša i četnika (približno tačna procjena neprijatelja — prim, autora) u 4 sata 11. ov. mj. izvršile su prodor u Sanski Most sa tenkovima i do srušenog mosta u gradu. Neprijatelj je nadirao lijevom i desnom obalom rijeke Sane i preko Čele, Miljakovaca, Rasavaca i Carakova. Najjače borbe vodile su snage 11. brigade gdje su dva bataljona 11. brigade na Čeli — Miljakovcima i Rakelićima udarena s leđa od Piskavice i Slavića i isti se morali povući prema Kozari ...

Po završenoj borbi, snage 8. brigade drže položaje prema Prijedoru na položajima: Oštra Luka — Rasavci — Zecovi, a snage 11. brigade dva bataljona prema Ljubiji, a dva bataljona prema Orlovcima i Kozarcu ..²⁵⁰

Kao konkretno priznanje borbenom kvalitetu brigade i hrabrosti njenih boraca i rukovodilaca štab 4. divizije

²⁵⁰ AVII k. 768-A rg. br. 42/2.

14 dana poslije borbe na Rakelićima naređuje da brigada uputi u štab divizije kompletnu komandu i 41 borca za zaštitnu četu divizije.

FORMIRANJE ODSJEKA ZA ZAŠTITU NARODA
(OZN-e) U BRIGADI

Trinaestog maja 1944. odlukom Vrhovnog štaba naređeno je da se u štabovima brigada, divizija i korpusa postave oficiri za borbu protiv neprijateljske špijunaže, pritajenih saradnika i agenata okupatora, ustaša i četnika, protiv ubačenih diverzantskih grupa i pojedinaca kako na slobodnoj teritoriji, tako i onih koji pokušaju da se kao špijuni ubace u jedinice NOV i POJ.

Za oficira OZN-e u 6. krajiškoj NOU brigadi postavljen je Smail Serić do tada politički komesar 1. bataljona 11. kozaračke brigade, a za oficira OZN-e u 11. brigadi Milan Stanić.

I Serić i Stanić već od samog početka rada naš su se pred vrlo jakim, iskusnim i dobro organizovanim neprijateljem koji je gradio od 1941. svoju špijunsku mrežu u dolini Gomjenice, Sane, Une, Save i Vrbasa, a naročito je imao vrlo jaku špijunsku mrežu oko rudnika Ljubije. Upravo tada je neprijatelj pokušavao da ubaci diverzantske grupe-trupove sa zadatkom napada na štabove brigada, štab divizije i ustanove NOP-a na slobodnoj teritoriji.

Sa druge strane u jedinice brigade od januara 1944. stupio je vehki broj zarobljenih domobrana među kojima je moglo biti i špijuna, a koje je trebalo na vrijeme otkriti. Još više će se taj zadatak postaviti zarobljavanjem nekoliko hiljada domobrana, ustaša, policajaca, žandarima, četnika, Nijemaca, avgusta i septembra 1944. godine.